

AZ ÚT TANKÖNYVEI.

Szerkeszti: DR. MAKKAI SÁNDOR ref. theol. tanár.

1. SZÁM.

A BIBLIA.

ÚTMUTATÓ A SZENTIRÁS TANULMÁNYOZÁSÁHOZ.

KÖZÉPISKOLÁK S KÜLÖNÖSEN TANÍTÓ- ÉS TANÍTÓNŐ-
KÉPZŐ INTÉZETEK NÖVENDEKEI SZÁMÁRA.

IRTA:

DR. MAKKAI SÁNDOR

ref. theol. tanár.

ÁTDOLGOZTA:

JUHÁSZ ALBERT

ref. tanítóképző int. vallástanár.

MÁSODIK KIADÁS.

Ára 4 K.

AZ ÚT KIADÁSA.

Kapható Kolozsvárt, Bocskai-tér 1. sz.

— 1918. —

Előszó a második kiadáshoz.

Az 1915-ik év augusztus havában jelent meg e könyv első kiadása. A kísérlet, amelyet vele tettem, élénk érdeklődést keltett. Nehány hónap alatt az első kiadás teljesen elfogyott. Csak próba akart lenni építőjellegű tankönyv megírására s alapjául akart szolgálni egy véglegesebb formájú kiadásnak. Hivatalos bírálók, irodalmi kritikák és magánlevelek írói nagy számmal jöttek aztán segítségemre, hogy ez a kiadás létrejöhessen. Fogadják hálás köszönetemet mindannyian!

Részben a háborús körülmények, részben a kíváncsiak sokfélesége akadályozták meg, hogy könyvem hamarabb kiadhassam mostani alakjában. Végre azonban Isten segedelmével elkészült. Ez a második kiadás *teljesen átdolgozott* formában adja az elsőnek anyagát. Mindenekelőtt igyekeztem, amennyire csak álláspontom és meggyőződéseim engedték, minden komoly és megszívlelendő tanácsot megfogadni s helyet adni neki a könyvben. Ehez képest az első kiadásból néhány részlet kimaradt, néhány új pedig beiktatódott, azután az egyes részletek változtak, átalakultak, bővültek vagy rövidültek. Lényeges, bár kisebb változtatások találhatók az *őstörténetek* és a *próféták* feldolgozásánál, új részletek vannak a *zsidó nép történetében*, amelyben összevonások és változtatások is estek. Új részlet van a könyv végén „*A Biblia jelentősége*” címmel, viszont kimaradt az újtest. részből a „*Hogyan kell olvasnunk az evangéliumokat?*” című fejezet, mely az előbbibe olvasztódott. Egészen át van dolgozva az újtest. részben *Pál vallása*, amellyel szemben a legtöbb, bár nagyon eltérő vélemény és kíváncsi merült fel. Általában igyekeztem a felfogás mélyítésére és még építőbbé, praktikusabbá tételére. Ezekről meggyőződhetik az, aki jelen könyvet az első kiadással összeveti.

E részletekre vonatkozó tartalmi átdolgozáson kívül egy, a könyv *egészére* kiterjedő átdolgozás is történt. Ennek a munkának célja az első kiadás *nyelvezetének egyszerűsítése s az anyagnak új csoportosítása által* a könyv *módszeresebbé* tétele volt. Egyszóval az, hogy a könyv *tanúlhatóbb és taníthatóbb* legyen. Ezt a munkát nagy odaadással és szakértelemmel *Juhász Albert* nagyenyedi vallás-tanár-kollegám végezte, kinek e helyen is kifejezem legőszintébb köszönetemet.

Könyvem második kiadását a vallástanárok szíves érdeklődésébe s a növendékek szeretetébe ajánlom!

Kelt Sárospatakon, a reformáció négyszázados évfordulóján.

Makkai Sándor.

A Bibliáról általában.

„Biblia“ görög szó, „könyvek“-et jelent. Mi azonban nem akármiféle könyvek gyűjteményét értjük alatta, hanem azt a szent könyvet, melyet *református keresztyén vallásunk történeti okmányának* tartunk és tisztelünk. A Bibliának már a neve is mutatja azt, hogy nem egységes mű, mint pl. egy regény vagy dráma, hanem több iratot foglal magában s hosszú évszázadok vallásos irodalmának gyűjteménye.

Két nagy részre oszlik, ezek az *Ótestamentum* és az *Újtestamentum*.

Az Ótestamentum eredetileg *héber* nyelven volt írva s magába foglalja a zsidó nép szent törvénykönyveit, ennek a népnek történetét elbeszélő történeti műveket, nagy hőseinek és tanítóinak: a prófétáknak iratait és a zsidó vallásos költészet legszebb gyöngyeit. Mindezek a Krisztuselőtti századokban irattak, s az Újtestamentummal egy könyvbe a *keresztyén egyház* foglalta őket; véglegesen a Kr. u. IV. században.

Az Újtestamentum eredetileg *görög* nyelven volt írva s magában foglalja azokat a könyveket, amelyeket a Jézus Krisztus tanítványai részben az Ő életéről és tanításáról, részben a keresztyén hitről és életről írtak a keresztyén gyülekezetek számára. Ezeket is a Keresztyén egyház gyűjtötte össze és csatolta az Ótestamentumhoz.

Az Ótestamentumot először *görög* nyelvre fordították le. Ennek a fordításnak a neve: *Septuaginta* (70), mivel a hagyomány szerint 70 zsidó tudós végezte a fordítást Egyiptomban. Görög nyelvből úgy az Ó-, mint az Újtestamentumot, tehát az egész Bibliát a róm. kath. egyház *latinra* fordította. Ezt a fordítást *Vulgata*-nak nevezik, ami azt jelenti: hivatalos. A r. k. egyház maig is ezt tekinti egyedül hiteles Bibliának. A reformáció a Bibliát a népek és nemzetek közkinségévé tette azáltal, hogy mindenütt az illető nép anyanyelvére

ültette át. *Németre* a nagy reformátor, *Luther* Márton fordította le, *magyar nyelvre* legteljesebben *Károli* Gáspár (1590.) s az ő régies, szép fordításának átdolgozott formáját használjuk ma is.

Vannak olyan vallásos iratok is, amelyeket bár a keresztyén egyház egyideig szentkönyvek gyanánt tisztelt, a Bibliába később mégsem vett fel, mert nem találta őket a többivel egyforma értékűnek. Ezeket nem tartották szent könyveknek, hanem csak jó, építő olvasmányoknak s *apokrifus* (elrejtett) iratoknak nevezték, szemben a *kánonikus* (kötelező, szabályozó, szent) könyvekkel.

A Bibliának több *neve* van. Ezek részben *díszítő* nevek s arra szolgálnak, hogy a Biblia jelentőségét, páratlan értékét kiemeljék. Ilyen nevek: Szent-könyv, Szentírás, Könyvek-könyve, Élet-könyve. De vannak a Bibliának olyan nevei is, amelyek *lényegét, tartalmát* fejezik ki. Ilyen mindenekelőtt ez: *Isten ígéje*. Nevezik azután *szövetségnek, testamentumnak, törvénynek* és *evangeliumnak*. A *szövetség* szó azt jelenti, hogy e könyvben Isten és ember életközössége van leírva és szabályozva, hogy benne Isten magához kapcsol minket s felújítja menyei Atyánkhoz való ősi gyermeki viszonyunkat, melyet a bűn, a mi bűnünk megrontott. A *testamentum* név végrendeletet jelent. Mély értelmű figyelmeztetés ez arra, hogy szavai olyan komolyak, mint a haldokló végső akarata s valamint a végrendelet a rendelkező halála által válik jogerős törvénné, úgy tette Isten az ő ígétjét életünk törvényévé a legdrágább halál: a Jézus Krisztus halála által. (Zsid. 9. r. 15—17. v.) *Törvény* az Ótestamentum régi neve, mert benne Isten akarata parancsolatként nyilatkozik meg; *evangelium* (örömhír) az Újtestamentum neve, mert benne Isten szerető Atyánk lett Jézus Krisztus által, akinek akaratát teljesíteni a legszentebb öröm.

A Biblia maga az isteni kijelentés, vallásunk isteni okmánya, forrása és zsinornértéke, melyen református keresztyén Anyaszent-egyházunk, mint örökkévaló fundamentumon, épül és nyugszik.

I. Az Ótestamentum.

„Minden test fű és minden szépsége, mint a mező virága! Megszáradt a fű, elhullt a virág, ha az Úrnak szele fuvalt reá; bizony fű a nép. Megszáradt a fű, elhullt a virág; de Istenünk beszéde mindörökké megmarad.” Ésaías 40: 6—8.

1. Az őstörténetek.

Mózes 1. könyvében, mellyel az Ótestamentum kezdődik, olyan történetek vannak elbeszélve, amelyek nagyon régen, még a történelemelőtti korban keletkeztek s századokon át éltek a nép ajakán. A legismertebbek e történetek közül: a világ teremtése, a bűn keletkezése, Kain és Ábel története, Noé, a Bábel tornya, Ábrahám, Izsák, Jákób és József története.

Ezeket az ősi történeteket több író gyűjtötte össze a nép ajakáról, s egyikük ezt a könyvet alkotva belőlük, a következő négy könyvhöz csatolta, amelyek Izrael legnagyobb hőséinek, Mózesnek életéről, küzdelmeiről és munkásságáról szólnak. A tudósok különösen két gyűjtő munkáját különböztetik meg a Mózes 5. könyvében, amelyeket a könyv utolsó szerkesztője font össze és szőtt egybe.

Lássunk néhányat közelebbről e történetek közül:

1. *A világ teremtése.* (1. Móz. 1.1—24. 27.) Ebből a történetből egyfelől a zsidóknak a *természetről való fölfogását* ismerhetjük meg. A történet szavaiból megállapítható, hogy az akkori felfogás szerint a világűr viz (vagy párák) tölti be, az ég szilárd boltozat, amelyen a nap, hold és a kisebb világító testek járnak, a föld lapos korong, mely az égboltozattal érintkezik. Az is látszik, hogy az akkori emberek képzelete az egyes természeti tűneményeket, mint pl. az éj, világosság stb. megszemélyesítette. Mi már másképen gondolkozunk a világról, mert amint a tudomány fejlődik, a természetről való ismeret is folyton változik, egyre tökéletesebb lesz. Azonban a világról, a természetről alkotott képzetek e törté-

netben a kevésbé fontos, a *mulandó* elemet alkotják. De ebben a mulandó formában *örökkévaló igazságok* rejlenek. Ezek a következők:

a) E világon mindent a mindenható és bölcs Isten teremtett, minden az ő akaratából lett és az ő akarata szerint történik, tehát mi is mindnyájan *az ő kezében* vagyunk. Azért ha a világ és az élet sokszor érthetetlen is előttünk, mégsem véletlenül, vagy lelketlen erők munkájából jött létre, hanem mindennek öntudatos és bölcs oka van, akiben feltétlenül megbízhatunk.

b) Isten minden alkotását *jónak* találja és így a történet arról tesz minket bizonyossá, hogy még az is jó, amit a tudatlan ember rosznak lát. Isten mindent „*az ő nemük szerint*” teremtett, vagyis mindennek megszabta a maga célját és törvényét; ezért a világ minden teremtmény számára *jó* mindaddig, míg Isten által megszabott rendeltetése és törvényei szerint él, mert Isten céljai csak szentek és jók lehetnek.

c) A legszentebb és legnagyobb célt az ember elé tűzte az Isten, mert a legdrágábbat is neki adta. Ez a legdrágább kincs a *lélek*. A lélekkel olyan képességeket nyert az ember, amelyek Istenhez teszik hasonlónak, mint a nemes gondolkodás, az önzetlen szeretet, a szép, jó és igaz művek alkotásának képessége. Abban is hasonlít az ember Istenhez és különbözik az állatoktól, hogy munkája nem igavonás, nem teher, hanem olyan dolog, amellyel ünnepélyes öröm és béke jár együtt. (A hetedik nap.) Abban, hogy Isten az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette, ki van fejezve az ember *méltósága*, mely felülemeli minden más teremtményen és az egész világon, de egyszersmind az a *rendeltetése* is, hogy ezt az Istenhez való hasonlóságot minél tökéletesebben megvalósítsa. Ez a Jézus Krisztus parancsa is. (Máté ev. 5. r. 48. v.)

Ezek olyan igazságok, melyek ma is és mindörökké igazak maradnak. Ezek az igazságok alkotják e történet *örökkévaló* elemét, ezek az *Isten ígéje, az Isten kijelentése*.

2. *A bűn keletkezése.* (I. Móz. 2.8—17; 3.1—6; 8—19; 22—24.) Ebből a történetből megismerjük a bűn keletkezését és következményeit. Azok a gondolatok, amelyek e történetben *Isten ígétjét* foglalják magukban, a következők:

a) Az Isten kiszabta minden egyes embernek célját, hivatását, fejlődésének határait és azokat az örömeket, amelyeket a földi életben elérhet. Aki hivatásával és örömeivel elégedetlen és többre

kivánczik, az *nagyravágyó*, aki pedig hivatását nem igyekszik betölteni, az *engedetlen* az Isten iránt. A nagyravágyás és engedetlenség olyan bűnök, amelyek az ember *önzéséből* fakadnak; abból, hogy az ember nem *Istent*, hanem *magát* szereti, nem az Isten által kitűzött célját akarja megvalósítani, mely pedig egyedül adhatna neki boldogságot és békességet, hanem a maga önző hatalmáért, érvényesüléséért, dicsőségéért küzd mások rovására. Az önzésből, minden bűn ősi fészkeből származnak aztán a többi bűnök, pl. hiúság, irigység, féltelenség, elbizakodottság, dölly, káröröm stb., amelyek az embert pusztulásba döntik. Az első emberpár, midőn enni kíván a mindentudás és örökélet fájáról, önző gonoszsággal tör Isten ellen.

b) A bűnt a *kisértés* előzi meg, melynek e történetben találó jelképe a kígyó. A kísértő mindig azt akarja elhíttetni az emberrel, hogy Isten nem úgy bánik velünk, ahogy megérdemelnők. Jobb, különb sorsot érdemelnénk, mivel, ha akarnók, olyanok lehetnénk, mint Isten. A kísértő így kelti fel az emberben az önző nagyravágyást. Az embert, ha előbb habozik is és Isten parancsaira s jóságára gondol is, megbűvöli a szerenese, hatalom és boldogság képe. A csábításnak nem tud ellene állani és engedetlen lesz Isten iránt.

c) Végül megmutatja a történet a bűn következményeit is. Először is megszólal a bűnösben a lelkiismeret és vádolja őt. (Ezt a történet a hívős alkonyati széllel ábrázolja.) Azután jön a félelem, a rettegés Istentől, amely menekülésre sarkallja a nyomorult embert. Isten elől azonban nincs menekvés, a bűnt elválhatatlanul követi a büntetés. A bűn büntetése a kísértéssel való örökös kínos és sokszor sikertelen küzdelem, melyet megnehezítenek a test szenvedései, a munka gyötrelmei és a halál félelmei.

d) De a történetben *ígéret* is van. Ez az ígéret, mely Isten végtelen kegyelmét mutatja az, hogy az asszony maradvékai közül valaki eltapossa a kígyó fejét: megsemmisíti a kísértőnek, a bűnnek hatalmát. Ez az ígéret beteljesedett a mi Urunkban, a Jézus Krisztusban, minden hívőnek üdvösségére.

3. *Ábrahám története.* (I. Móz. 12. r. — 24. r.) Ábrahámnak, a nagy pásztorfejedelemnek élete a rendületlen *hit* mintaképe. Örökkévaló hirdetője a hit *erejének* és *diadalának*.

Ábrahám hitének ereje a csalódások között nyilatkozott meg. Isten ígéretet tett neki és szövetséget köt vele, amely szerint neki

adja a legszebb országot, Kanaánt s népek atyjává teszi, úgy, hogy utódainak száma a tenger fővényének s az ég csillagainak számát fogja elérni. Ábrahám egész életét rendületlen hittel teszi fel ezekre az ígéretekre s feltétlen bizalommal, engedelmességgel teljesíti Isten minden kívánságát. Külsőleg azonban ezek az ígéretek nem teljesednek. Ábrahám elhagyja régi hazáját, de Kanaán nem lesz az övé, csak sátorbanlakó jövevény maradt azon a földön; a megígért gyermekcsereg helyett késő vénségében csak egy fiút adott neki Isten: Izsákot. Azt az egyet is áldozatul kívánja tőle s csak az utolsó percben kegyelmez meg neki. Mikor felesége, Sára, meghal, nincs Kanaánban egy talpalattnyi földje, ahol sirt áshatna neki; pénzen vesz sirhelyet s mikor Izsáknak feleséget akar választani, olyan egyedüli és árva, hogy az új hazában nem talál senkit arra alkalmasnak, régi hazájából kell elhozatnia Rebekát. Azonban hitének ereje éppen ezek között a külső, látszólagos csalódások közt tűnik ki. Ő nem érezte csalódottnak magát. Hite olyan erős, bizodalma olyan teljes volt Istenben, hogy egyszülött fiát is kész volt feláldozni, tudván, hogy Istenben mindent visszanyerhet és megtalálhat. Ez az erős hit *diadalmaskodott* a világon, elnyerte a beteljesedést sokkal csodálatosabb, mélyebb értelemben, mint az isteni ígélet szavai sejteni hagyták. Múló csalódások között Isten *önmagát* és *örökkévaló javait* adta Ábrahámnak a hit által. *Atyja* lett megszámlálhatatlan gyermeknek: minden *hívőnek*, ezek az ő *lelki* gyermekei, mert ő a hit ősképe, örök mintája. Az ő lelki gyermekei alkotják a legszebb országot a földön és az égben: *Isten országát*. Ez az Ábrahám öröksége.

4. *Jákob története*, (I. Móz. 25. r. 25. v. — 33. r. 20. v.) elmondja egy sokat hányatott és küzdelmekben megtisztult ember történetét. A történet elején Jákob, mint ravasz, hazug és csalo bűnös áll szemben a nyíltszívű, becsületes, nyers, de őszinte Ézsauval. Ravaszsága azonban csak ideig-óráig győzedelmeskedhetik a jó és igaz felett; menekülés, bűjdosás, árvaság, keserves küzdelem és szolgaság következnek reá. De Isten kiválasztó kegyelme éppen ezek által formálja ebből a bűnös, rossz lélekből a tiszta és hívő lelket, Izraelt, a kiválasztott nép atyját. Jákob egész sorsa egyrészt a zsidó nép kiválasztásának, isteni nevelésének képe, másrészt általában a bűnös, de nagyraihivatott emberi lélek Isten által való kiválasztásának, nevelésének, megtisztulásának szemléltetője, amelyben kivilágosodik Istennek az az áldott törvénye, hogy az ő világa

a jó diadalára van teremtvé s a gonosz is ezt a diadalt segíti elé; rosszat akar, de jót szül.

5. *József története* (Móz. 37. r. 1. v. — 50. r. 26. v.) azt hirdeti, hogy Isten a maga akaratát minden emberi akadály dacára is megvalósítja, s ha mi sokszor nem értjük is útjait s életünk eseményeit, Isten eszközei azok az ő céljainak elérésére. Ez a cél az, hogy Isten meghódítsa a maga számára az emberek szíveit, a világot. Ennek egyik útját mutatja fel ez a történet, amelyben egy ember szenvedései által Isten sokak szívét hódítja meg magának. Ebben a tekintetben József élőképe a Megváltó Úr Jézus Krisztusnak.

2. Az őstörténetek vallásos jelentősége.

Ezekben a történetekben a legősibb emberi érzések, gondolatok és vágyak vannak egyszerű, tiszta formákba öntve. Mindenik örök igazságot, Isten ígét, kijelentését hordozza. De a bennük rejlő mély és örök tartalom nem elvont, hanem szemléltető alakban tárul elénk, úgy, hogy a legegyszerűbb ember és a gyermek is megérthesse. Ép ezért maradnak ezek a történetek örökké üdék és szépek, mert Isten kijelentését emberi személyiségek életében tárják fel előttünk. Már a gyermek gyönyörködik a történetek csillogó köntösében, s ha a benne rejlő szellemi tartalmat kifejezni nem tudja is, átérzi s szívébe zárja azt. De a felnőtt, tanult elme is szeretettel és csodálattal foglalkozik velük, mert az elbeszélés előtte megragadó formája az örök tartalomnak, Isten ígétének.

Ezek a történetek együtt *az embernek Istennel való életét, az igaz vallásos életet* tükrözik. Felmutatják a bűnnel való küzdelmet (Ádám és Éva), az erős, szilárd hit diadalmas voltát (Ábrahám), a kiválasztó Isteni kegyelem megtisztító munkáját (Jákob), a másokért való szenvedés jutalmát. (József). Mindazokra nézve, akik akarnak és törekednek Istennel élni, ezek a történetek örökre kiapadhatatlan, mély és tiszta forrását képezik a vigasztalásnak, tanácsnak, támogatásnak az élet küzdelmeiben.

3. A zsidó nép története.

A Bibliának azokat a könyveit, amelyek a zsidó nép történetét beszélik el, *történeti könyveknek* nevezzük. Ezek a következők: *Mózes II., III., IV., V. könyve, Józsué, Bírák könyve, Sámuel, Királyok, Krónikák 2—2 könyve, Esdrás, Nehemiás és Eszter könyve.*

Mózes és Józsué könyvei mai alakjukat Kr. e. 400 körül nyerték, a Birák, Sámuel és Királyok könyvei a VI., a Krónikák a IV., Esdrás és Nehemiás az V. században irattak Kr. e. Eszter könyve a IV. század végén. Ezeknek a könyveknek alapján a zsidó nép történetét a következőkben foglalhatjuk össze.

Jákob utódai sokáig éltek Egyptom földjén, ahol eleinte jó sorsuk volt, később azonban sanyargatás és rabszolgaság lett osztályrészük. A szenvedések közt született Mózes, a zsidók legnagyobb hőse és prófétája. Ő szabadította ki a népet Isten parancsára és segítsége mellett a fogságból s vezette vissza hosszas bolyongás után atyái földjére, Kanaánba. Mózes csak a határig vezette népét, a honfoglalás Józsué vezetése alatt folyt le s a földet a 12 törzs között osztották fel. Józsué halála után századokon át élt a nép törzsekre szakadva, főnökei, a birák vezetése alatt. Csak nagy veszedelem idején sikerült egy-egy kiváló birónak (pl. Deborah és Bárák) egyesítenie a törzseket közös harcra, de ha a veszély megszűnt, a törzsek újra szétszakadtak. Az egyesülés sokáig csak a legjobbak vágyaiban élt, végre Sámuel pap, bíró és próféta idejében jött létre, mikor Zsidóország királysággá lett. Első királya Saul volt (Kr. e. 1000 körül), a második Dávid, a harmadik Salamon (meghalt 930 körül Kr. e.). Alattuk érte el az ország fénykorát. Salamon halála után az ország két részre szakadt; az északi 10 törzs Izrael, a déli 2 törzs Juda országát alkotta; az előbbinek Sámária, az utóbbinak Jeruzsálem lett a székhelye. A kettészakadás meghozta a maga végzetes gyümölcseit. A két testvérország örökös harchan állott egymással, egymás ellen idegen népeket hívott segítségül; királygyilkosságok, vérbosszúk, összeesküvések szakadatlan sorát zúdították magukra és egymásra, szerencsétlenné és gyengévé téve egymást és önmagukat. Történetüknek ez a szakasza tele van sötét bűnökkel, de viszont hősies erényekkel is, amelyek a haza megvédéséért lobogtak. Azonban hiába. Mindkét országnak vesznie kellett. Izraelt 722-ben Kr. e. Szálmanézer assyr király, Judát 586-ban Kr. e. Nabukodnezár babiloni király verte le s pusztította el. Mindkét ország népe fogságba került s Nabukodnezár a jeruzsálemi templomot is felégette.

70 évig tartott a babiloni fogság, a zsidó nép történetének leggyászosabb ideje. A szabadulás akkor jött el, mikor Cyrus persa király Babilont meghódította s a zsidókat hazabocsátotta. 70 év múlva tehát a panaszos zsoltárokat újra örvendező énekek váltották

fel. (Olv. a 137. és a 126. zsoltárt.) A maradék nép 516-ban Kr. e. Józsuá pap és Zorobabel vezetése alatt hazatért s a régi fényes templom helyett egy újabbat épített, igaz, hogy sokkal egyszerűbbet. Akik még ott maradtak Babilonban, azok is hazatértek később 458-ban és 445-ben Ezsdrás pap és Nehemiás helytartó vezetése alatt s megépítették Jeruzsálem lerombolt kőfalait, helyreállították a törvényt s az országot, úgy ahogy lehetett, újjáépítették, de régi fényét és dicsőségét, Dávid és Salamon korát vissza nem hozhatták soha többé.

A Biblia kánonikus könyvei Zsidóország további történetét rendszeresen nem beszélik el. Egyik-másik későbbi könyv (pl. Dániel könyve), néhány apokrifus irat (pl. a Makkabeusok könyvei) s a történelem más emlékei alapján azonban tudjuk, hogy Zsidóország a fogság után előázsiái hódítók igája alá került. 331—323-ig makedon, azután egyiptomi, majd 187—167-ig syr-uralom alatt nyögött. Mikor azonban Antiochus Epifanesz syr király 168-ban Kr. e. a jeruzsálemi templomban felállította Zeüsz szobrát, ezzel a zsidókat vallásos érzelmükben oly mélyen megsértette, hogy azok a legnagyobb erőfeszítéssel talpra állottak s a Makkabeusok főpapi családjának vezetése alatt hosszú és véres harcok után lerázták nyakukról a syr igát és ismét függetlenné tették az országot. Ennek a szabadságnak és függetlenségnek, amely utolsó osztályrésze volt a zsidóságnak az önálló nemzeti életből, ismét a régi bűn, a pártoskodás vetett véget. Két Makkabeus-testvér versengett a trón felett s egyikük Pompeiust, a Kisázsziában táborozó római hadvezért hívta segítségül. Pompeius 63-ban Kr. e. elfoglalta légióival Jeruzsálemet s Zsidóországot Palesztina név alatt a római birodalom-provinciájává tette. Ettől kezdve római helytartók kormányozták az országot, amint az Újtestamentumból is tudjuk s később látni fogjuk. A római uralom az országnak Kr. u. 70-ben, Jeruzsálem lerombolásával örökre véget vetett.

4. Részletek a zsidó nép történetéből.

Ez a történet, amelyen a fentebbiekben átpillantottunk, tele van olyan jelenetekkel, olyan emberekkel, akiknek életéből örökkévaló tanítás hangzik felénk, Istennek *mindnyájunk* számára, örökre érvényes *igéi* ragyognak fel előttünk.

Ilyen emberek voltak: *Mózes, Józsué, a bírák, a királyok és különösen a próféták.*

a) *Mózes.* Születésekor halálos veszedelem fenyegeti, mert az egyiptomi király minden újszülött zsidó fiugyermekeket a Nilusba dobát, hogy a népet kipusztítsa. De Isten Mózeset csodálatosan megszabadítja és épen a Nilus folyó lesz a szabadítás eszköze, amely neki is, mint annyi kis testvérének, halálát okozhatta volna. Anyja a folyóba teszi egy kis kosárban, de a király leánya kimentli. „A vízből kimentett” gyermek halálos ellenségének, a faraónak udvarában nevelkedik fel s csak felserdült korában tudja meg a valóságot, hogy ő nem egyiptomi, hanem zsidó. Ettől kezdve az a sok igaztalan szenvedés, melyet véreinek az elnyomóktól tűrniök kellett, jellemét indulatossá tette, pedig anélkül is lobogóelkü, szenvedélyes ember volt. Indulatossága bűnre ragadta. Egy egyiptomit, aki egy zsidót ütleget, felindulásában agyonüt, aztán elmenekül a büntetés elől. De ezt a bűnbeesett, indulatos embert Isten nagy dologra választotta el. Visszaküldi oda, ahol a bűnt elkövette. Neki kell népét a rabságból kihoznia s Isten népévé tennie. Hogy nehéz feladatát megoldhassa, keserves iskolán kellett keresztülmennie. Ezt az iskolát Mózes a midiániták földjén kezdte meg, ahová a büntetés elől menekült. Itt vezekelt bűnéért, távol népétől, szeretteitől, épügy, mint valamikor Jákob, a pusztában. Hosszú évek alatt volt ideje gondolkozni azokon a mondákon, amelyek az ősatyákról s az ősatyák Istenéről és az Ábrahámnak tett ígéretekről szóltak. Nemzetéhez való ragaszkodása s az ősatyák Istenébe vetett hite itt erősödött meg 40 szomorú év alatt, míg végre a Hóreb hegyén, égő csipkebokorban megjelent előtte az Úr és így szólt hozzá: „Látom az én népemnek nyomoruságát és hallom kiáltását. Ezért elküldelek téged, eredj, hozd ki az én népemet Egyiptomból.” „És ha azt kérdik — úgymond Mózes —, hogy ki küldött engemet, mit mondjak nekik?” „*Vagyok, aki vagyok*” — válaszolt az Úr, s mond meg a népnek, hogy az az Isten, aki *van*, az küldött téged, a ti atyáitoknak, Ábrahámnak, Izáknak és Jákobnak Istene küldött téged.” *A Hóreb hegyén kapcsolódott össze Mózes lelke az egy, igaz Istennel*, hogy tőle soha többé el ne szakadjon. Elindul hát, hogy népét kiszabadítsa és *Istenhez, az atyák Istenéhez kapcsolja, mint ahogy ő Istenhez kapcsolódott.* Ez volt az ő nagy hivatása, amelyre már akkor kiválasztotta őt az Úr, amikor még a Nilus hullámai ringatták egy gyöngö kosárban. Ennek a hivatásnak beltöltése által lett népének legnagyobb fiává, „Isten emberévé.” (90. zsolt.). Sok küzdelem után kivezeti népét a fogságból és a Sínai (Hóreb) szent

hegyéhez vezérli, ahol az ő kezébe teszi le Isten a néppel kötött örök szövetség szent alkotmánylevelét, a kőtáblákra írott *Tízparancsolatot*. De, ha Mózesnek 40 évig kellett szenvednie, hogy *Istené lehessen*, a népnek is negyven esztendőig kell szenvednie a pusztai vándorlás alatt, hogy *Isten népévé*, szent néppé legyen. Ez alatt az idő alatt Mózes a szolgaságba szokott, Egytom hűsoszafakai után vágó, érzéki, csökönyös és kishitű népből szabadságszerető, kemény, Istenben bízó nemzedéket nevel. Nehéz küzdelmében neki magának is nagy próbákat kellett kiállania. A nép újra és újra lázong, csügged, kétségbeesik és bálványimádásba kezd. Mózes féltékenyen őrzi Isten szövetségét, tudja, hogy csak addig élhet a nép, amíg Istennel való kapcsolatát híven megőrzi s ragaszkodik parancsolataihoz. A bálványozásnak ezért volt engesztelhetetlen ellensége, s ezért van az, hogy gyakran elcsügged és kétségbeesik úgy, hogy egy alkalommal, látva az aranyborjú körül táncoló népet, felferjedésében összezúzza a kőtáblákat, melyeken az Úr törvénye volt felírva. Csüggedéséből mégis mindig felemeli az a végső, utoljára egyedüli reménysége, hogy végre a nép mégis meghódol az Úrnak s ő eljuthat velük az ígért földjére. Ez a reménysége azonban nem teljesedett; Mózes nem mehetett be népével Kánaán földjére. Ez volt az utolsó megpróbáltatás, amelyet Mózes Istenben megnyugodva kiállott. Kétségbeesés, csüggedés, lázongás nélkül áll meg a Nébó hegyén, a határon. Jelleme innen tündöklök legtisztábban, életének ez a legszebb pillanata. Megtisztult lélekkel, békességgel szívében tekint a megígért haza földjére s nézi végig népe első honfoglaló csatáját és győzedelmét. Hívatását betöltötte s útja innen már csak „fölfelé” vezethetett. Úgy is lett. Népének hite szerint „elevenen a menybe ragadtatott.” — Mózes élete Istennek jóságos nevelői munkáját hirdeti, mely által ezt az embert s ez ember által egy egész népet kapcsolt magához s ezzel a szövetséggel előkészítette azt a második, utolsó és igazi szövetséget, amelyet Jézus Krisztusban készített el mindnyájunk üdvösségére.

b) Józsue. Mózes halála után Józsue vette kezébe a nép vezetését. Ő a honfoglaló vezér, ő osztja szét Kánaánt a törzsek között. Hűségesen megőrzi Mózes örökségét, az Istennel kötött szövetséget. A Jordán partján emlékoszlopot állít (4. rész) örök jelül a népnek, amely hirdesse Isten hatalmát és segítségét s legyen intő jel az utódok számára, hogy a nagy eseményekért nem embereké, hanem egyedül Istené a dicsőség. Halála előtt összegyűjti a népet Sikembe és fel-

sorolja előtte az Úr jótetteit. Végredelele ez: „Féljétek az Urat, szolgáljatok neki tökéletességben és igazságban, hányjátok el azokat az isteneket, kiknek szolgáltak a ti atyáitok a folyóvizzen túl és Egyiptomban. Hogyha pedig nem tetszik nektek az Urat szolgálni, válasszatok magatoknak, akit tiszteljétek, én azonban és az én házam tiszteljük az Urat.“ A nép esküvel fogadja meg, hogy az Úrnak fog szolgálni. (24. rész). Ez a gyűlés kezdete lett egy századokig tartó küzdelemnek, amelyet így nevezhetünk: *harc az Úrért*. Józsué után a nemzet legjobbjai ugyanezt cselekszik: szép szóval, ígérettel, majd dorgálással, fenyegetéssel, de legfőképpen saját életük példájával ösztönzik a népet, hogy váltsa be esküjét s az Úr szövetségéhez hű maradva, legyen választott, szent néppé a földön.

c) A *birák* korából, amikor Izrael népe törzsekre szakadozva élt, azoknak alakja válik ki, akik az *egy* Istenért, a *közös* hazáért kelnek harcba s a nemzet *egyesüléséért* küzdenek, mint pld. *Deborah* és *Bárak* (Bir. 5. r.), *Gedeon*, aki szerény, alázatos létére megremül Isten hívó szavától, de aztán engedelmeskedik és győz, (Bir. 6—8., 23.), *Sámson*, az Isten ostora (Bir. 13—16.) stb. Mindnyájan azt az egy igazságot hirdetik, hogy *csak egy Úr és egy kirdly lehet a világon: Isten*.

d) *Saul* király (I. Sám. 13—31.) élete azt mutatja, hogy hová jut az ember, ha ifjúságának és egyszerűségének erkölcsi tisztaságát nem tudja megőrizni akkor, amikor Isten nagy feladatokkal a magasba, a hatalom polcára emeli. Saul derék és szerény ifjú volt, tele kiváló tulajdonságokkal, a legszebb reménységekkel. Izrael legnagyobb királya lehetett volna. De mikor az ifjú Dávid az udvarába kerül, elveszti lelke tisztaságát, csúnya indulatok: irigység, féltékenység, nemtelen harag szennyezik be lelkét; életére tör Dávidnak, majd minden más téren is bűnbe esik, végre önbecsülését is elveszti s a teljes lelki halálba: a babona uralma alá kerül. Élete elborul és öngyilkos lesz.

e) *Dávid* király (I. Sám. 16—31. és Sám. II. könyve), a zsidó nép legnépszerűbb, legnagyobb nemzeti királya. Nagy jelentőségét s a nemzet szeretetét azáltal vívta ki, hogy végrehajtotta a nemzet egységessé tételét, amelyet még Sámuel idejében megkezdtek és Saul alatt folytattak a nép legjobbjai. Dávid ezt a nemzeti szervezkedést nemcsak folytatta és befejezte, de az egységben rejlő erőt diadalmasan érvényesítette is, mikor a zsidókat folyton zaklató szomszéd népeket (filiszteusok, ammoniták, moabiták stb.) leverte

s az ország határait kiterjesztette és megerősítette. Ő tette biztossá és nyugodttá az ország életét s ezért uralkodására századok múlva is úgy tekintettek sovárogra az utódok, mint a nemzeti hatalom és dicsőség fénykorára. Dávid a Mózes és Józsué egyenes utódja. A nemzeti szabadságért vívott harcait „Jehova harcainak” tekinti, melyeknek az a célja, hogy a zsidó népet Isten népévé, országát Jehova országává tegyék. Ezt a hitét a nemzet általános hitévé tette s ez a hit tette a népet újra nagygyá és hatalmassá. Dávid, mint ember, örökre tanulságos pályát futott meg. Mint romlatlan lelkű pásztorfiu emelkedik ki az ismeretlenség homályából, aki, mint az Istenbe vetett rendületlen bizalom mintaképe, a seregek Urának nevével megy viadalra Góliát ellen. Ifju korában, Saul udvarában, mint a nagylelkűség és önzetlenség példányképe, nyeri meg szeretetünket. Üldöztetése, méltatlan hajszolása napjaiban igazi fenkölt nemességét tanusít az elvakult Saullal szemben. Saul fiához, Jonathánhoz való barátsága egyike a legszebbeknek az igazi baráti szeretet és hűség példái közt. A trónon Dávid sem maradt tisztá. Saul rokonait kegyetlenül kiirtja, Hitteus Uriást megöleti, hogy feleségét elrabolhassa. Bűnbe merül, vért is ont. De lelke legmélyén soha sem romlott meg s mikor Náthán próféta a szegény ember egyetlen báránycájáról szóló példázattal megfeddi őt, lelke megrendül és megtörik s tisztaság után sovárgó szívéből feltör a sóhajtság: „Teremts bennem tiszta szívet, óh Isten és az erős lelket újítsd meg én bennem!” Bűneiért keményen meglakoltatta őt Isten fiának, Absolonnak hűtlenségével, ki öreg napjainak nyugalmát s szinte trónját és életét is elvette és szörnyű halálával gyászba borította atyja szívét. De a lecke használt: Dávid megbánta bűneit és megtisztult. *Zsoltáraiban* a bűnös emberi szív epedése tör fel Istenhez a szabadulásért, a tisztaságért. Ezekben a zsoltárokból látjuk, hogy Dávid milyen mélyen érezte át a bűn szörnyű voltát s a tisztaság édességét. Szívét Isten úgy alkotta meg, hogy még bűneiben is *királyi* szív maradt: Isten felé törő indulataival má is uralkodik a bűnbánók szíven és Istenhez emeli őket énekeinek szárnyán.

f) *Salamon* (I. kir. 1—11.), Dávid fia a legbölcsebb és leg-hatalmasabb zsidó király volt. Atyjának háborús, zivatáros uralma után az ő uralkodása a békesség korszaka volt, mely alatt az ország gyarapodott és virágzott. Ő építtette meg a jeruzsálemi templomot. Istentől nem gazdagságot, vagy hatalmat, hanem bölcsességet kért, hogy igazságosan tudjon ítélni népe fölött. Bölcsességének sok jelét

őrizte meg a szentírás és a hagyomány. De az igazi bölcsességet Salamon sem kapta készen Istentől, ellenkezőleg, életének minden tapasztalása árán kellett megszereznie. Ez nem ment könnyen. Sok szenvedés, sok küzdelem volt az ára. *Külsőleg* Salamon élete nem mutatja a szenvedéseket: gazdagság, hatalom, élvezetek, dicsőség, tisztelet és békesség övezték körül s szolgáltak neki. De lelkét, *belső* életét Isten úgy alkotta meg, hogy ne elégedjék meg ezzel a világgal, hogy örökké szomjuhozza a maradandó kincseket. Épen ezért átvezette Salamont Isten mindenén, amit e világ adhat, megpróbált mindent, még a rosszat, a bűnt is, elmerült a világ élvezeteiben s külsőleg minél több jutott neki a világból, belsőleg annál *üresebbnek* érezte életét. Üresség, unalom, elfásultság, közönyösség... ezek voltak belső, nagy szenvedései, amelyek sokkal nagyobbak a külső, testi fájdalmaknál. Be kellett látnia, hogy ezen a földön „*minden hiábavalóság*“. De Isten nem hagyta őt megállani ennél a szomorú tapasztalásnál. Nem hagyta, hogy lelki halálba essék, hanem átvezette őt mindezekre, hogy végre eljusson ahhoz az igazsághoz és hirdesse ezt örök időkre a világnak: „*Minden hiábavalóság — Isten nélkül. A bölcsesség kezdete az Úrnak féjelmé.*“ Visszatért Istenhez és benne találta meg az egyedüli bölcsességet és békességet.

g) Az ország kettészakadása utáni véres és sötét korszakból is hatalmas isteni intelmek világítanak felénk. Egyike a legszörnyűbb, de fenséges történeteknek *Isten bosszúja Akháb házában* (I. kir. 16. r. 29—33. v. és 21. r. 1—29. v. II. kir. 9—10. r.), mely elmondja, hogy az elvetemült, istentelen Akháb, Izrael királyán és feleségén, Jezabelen miként állott bosszút az Isten küldötte: Jehu, miképen irtotta ki az Úr minden ellenségét, míg végre ebek nyalták fel Akháb véré, tépték szét Jezabel testét, fiainak fejét saját nevelőik rakták gulákba s bálványimádó hiveik egy napon pusztultak el Baál templomában. „*Az Úrnak beszédéből egyetlenegy sem esik földre*“ — mondja ki Jehu az örök igazságot a pusztulás láttára és ezzel valóban azt az örök igazságot fejezte ki, amely a zsidó nép egész történetén átvonul. Ez a történet bepillantást nyújt abba az elkeseredett küzdelembe is, amelyet Isten prófétái, főleg Illés és Elizeus a IX. században vívtak a bálványimádás ellen.

5. A zsidó nép történetének örök jelentősége.

A zsidó nép története nemcsak egyes részleteiben, hanem a maga egészében is Isten kijelentését hirdeti. Világosan látható benne Isten keze, amint célját, melyet az egész emberiség számára tűzött ki, a zsidó nép történetében előkészíti és megvalósítja.

Mindenekelőtt azt hirdeti ez a történet, hogy Isten világában *kiválasztás* (predestináció) folyik. Isten a maga dicsőséges életét ki akarja jelenteni e világ számára, mint célt, mint egyedüli jót, amelynek meg kell valósulnia e földön. Ezt a kijelentést úgy hajtja végre, hogy kiválaszt magának a népek közül egyet, a zsidó népet, hogy ez az ő életét élje s ezzel minden népet Isten népévé neveljen. Hogy ez a nép kicsiny és gyenge volt, az Isten *kegyelmét* mutatja, aki a leggyöngébbet is munkatársává, eszközévé magasztalhatja. Másfelől éppen azért méltóztatja ily nagy feladatra a legkisebb népet, hogy lássa az egész világ, hogy a nagy dolgokat, a szent harcokat, a legnemesebb célokért való küzdelmekben a győzelmet nem ez a gyöngye nép, hanem *ő, az Isten* műveli és adja s ezért mindezekért *egyedül övé a dicsőség*. (Bírák 7. r. 2. v.)

Dé látjuk a zsidó nép történetéből azt is, hogy Isten kegyelmének, kiválasztó munkájának az ember részéről van egy feltétele, amely nélkül az ember méltatlanná lesz a kegyelemre és elpusztul. Ez a feltétel az *Istenbe vetett rendületlen hit*, amely összetartja, eggyéolvasztja és győzhetetlen erővé teszi az emberek akaratát. A kicsiny és jelentéktelen zsidó nép, amelyet még hozzá óriási világbirodalmak vettek körül, elnyeléssel fenyegetve őt, amig hinni tudott, amig az a hit vezette, hogy Isten teljesíti Ábrahámnak tett ígéreteit, amig Isten neve és a szövetség ládája adott neki erőt, véres harcok árán is független és szabad maradt. Ezt bizonyítják Mózes, Józsué, Deborah, Dávid, a Makkabeusok harcai.

A zsidó nép története azt bizonyítja, hogy naggyá ezt a népet az Istenhez való hűség, a hit-tette, *romlását pedig az Istenhez való hűtelenség* okozta. A zsidó nép *bűne* ez volt. Engedett alacsony természetének, megtörte az isteni parancsolatokat s ezzel hűtelen lett a szent és igaz Istenhez, akit csak szent és igaz élettel lehet imádni. Mihelyt a hűség elveszett, felbomlott a szövetség, amelyet az Úr kötött a néppel s ezzel vége lett az összetartásnak is. Az Istenben való hűtelenség feltétlenül *pártosságra* vezet. Az ország kettészakad. Majd egymással kap harcba, testvérháborúvá lesz az

élete. Végre az Istenhez való hűtelenség *árulássá* válik: idegen hatalmakat hívnak egymás ellen segítségül s hazájukat a hódítók zsákmányául dobják. Hiába kiáltják a próféták a nép fülébe, hogy a „bérelt beretva“ veszedelmet hoz reá, odavolt a *hit* s a nép vakon rohant vesztébe. A zsidó nép sorsa örök hirdetője *az Istenhez való hűtelenség végzetes következményeinek*. Hogy a *bűn* milyen rettenetes hatalom és hogy mit idézhet elő, azt mindnyájunk számára a zsidó nép sorsában tette nyilvánvalóvá Isten.

De ez a történet Istennek egy ezeknél nagyobb és csodálatosabb kijelentését is mutatja. Azt, hogy *Isten a szenvedések által viszi közelebb az emberiséget az ő örök céljához*. A nép legjobbjai hivek maradtak az Úrhoz s szemeiket folytonosan Őreá függesztették. Mózes szövetséget köt vele, Józsué az ő nevével hódítja meg az országot, Dávid az ő harcait vívja, Salamon neki épít házat, Jehu az ő nevében irtja ki Akháb házat, a próféták tekintete előtt csak az ő szentsége lebeg. Mózesről mind Keresztelő Jánosig a választottak egész sora harsogja a nép fülébe, hogy *a szent Isten választott népének szent néppé kell lennie*. De hasztalan. A nép nem áldozta magát Istennek. Isten azonban nem is beszéd, hanem tett és szenvedés által valósította meg akaratát. Minél sötétebbek lettek az elfajult nép bűnei, annál többet szenvedtek niatta a nemzet tiszta és nemes hősei. Nemcsak a hitelenség gúnyolódása fájt nekik, de a hitetlenek végzete, hazájuk sorsa, Isten sérelme kínozták őket. „Nagy búsulásom van a *seregek Úráért*“ — kiáltott fel Illés a pusztában (I. Kir. 19. r. 10. v.) s ez volt minden zsidó hős fájdalma. Magát a *bűnt* szenvedték ők, a *bűnért* szenvedtek, a *bűnösök* sorsán gyötrődtek. De Isten épen azt akarta, hogy *a szeretet győzze meg a bűnt*. Azt akarta, hogy a jók addig és oly erősen szenvedjenek a gonoszokért, hogy azok szenvedéseik láttára végtére megrendüljenek s *a világon mindenki megsajnálja és megszeresse azt, aki azért szenved, mert jó*. Ezt a célját Isten elérte. Az igazak szenvedéseiből támadt a vágyakozás a megtérés, Isten országa után. Lassanként úgy betöltötte ez a vágy az egész nép lelkét, hogy minden fia várva-várt valakit, aki a megrontott szövetség helyébe *új szövetséget* hozzon s Istenhez vezérelje az emberi lelket. Eljött az idők teljessége. Hősök küzdelme, próféták tanítása, igazak és jók szenvedése: mindez azért történt, *hogy Jézus eljöhessen*.

6. A próféták.

„Próféta“ görög szó. Azt jelenti: jós, jövőmondó. Az igazi, hős prófétát a Szentírás „Isten emberének“ nevezi, jellemzésül és megkülönböztetésül a hamis prófétától. A próféták tehát Isten emberei voltak: azaz Isten küldöttei, akaratának és ítéletének hirdetői, a szent, tiszta élet képviselői az emberek között. A zsidó nép között minden időben élt egy-egy ilyen „Isten embere“, ők voltak a nemzet legjobbjai, igazi hősei. Némelyik nagy prófétának sok tanítványa akadt, akik próféta-iskolát alkottak s csoportosan járták be az országot (I. Sám. 10. r. 27. v.), különösen, ha a haza veszélyben volt. Hirdették Isten akaratát, jövődöltek, dorgáltak és buzdítottak.

A legrégibb próféták nevét és emlékét Sámuel és a Királyok könyvei őrizték meg. Ilyenek voltak a Kr. e. 10. században Sámuel, Náthán, Ahija; a 9. században Illés és Elizeus.

Sámuel az egész nemzet előtt nagy tekintélyben állott; mint bíró, sokáig igazgatta a népet, később ő kente királlyá Sault s tanácsaival irányította. Mikor Saul rossz útra tért s egyre mélyebbre sülyedt a bűnben, Sámuel dorgálta, fenyegette s végzetét is megjósolta. Valósággal lelkiismerete volt Saulnak s olyan hatást gyakorolt a megtévedt királyra, hogy Saul az ő holta után se tudott tekintélye és befolyása alul menekülni. *Náthán* Dávid király idejében élt. Mikor Dávid sötét bűnbe esett s elrabolta a Hitteus Uriás feleségét, bátor és szigorú fellépésével ő hajtotta bűnbánatra, ő térítette vissza a jó útra, ahol végre meg is maradt. *Ahija* Salamon kortársa volt. A király bűnei miatt megjósolta az ország kettészakadását. Salamon hűtelen lett Istenhez, bálványoknak áldozott s a próféta tudta, hogy az Úrhoz való hűtelenség pártoskodásra, pusztulásra vezet. Jósata be is teljesedett. *Illés és Elizeus* Isten hatalmas prófétái voltak az ország kettészakadása után. Ha kellett tüzzel és vérrel pusztították ki Isten ellenségeit, mint azt a Karmel-hegyi istenitélet és Akháb története mutatják. — Ezek a próféták a *tett* és az *élőszó* emberei voltak; könyveik nem maradtak reánk. De vannak olyan próféták is, akiknek iratai a Szentírásban reánk maradtak s híven tükrözik a próféták munkáját, jellemét, sorsát ezekben Isten örökkévaló akaratát.

Ezek a próféták a következők:

A Kr. e. 8. században éltek: Ámos, Ésaías és Mikeás Judában, Hóseás Izraelben.

Ámós 760. körül lépett fel. Amint maga elmondja könyvében, Tekoában élt, barompásztor volt és vadfügét szedett. A kor, amelyben élt, elpuhult, anyagiás, csak ezzel a világgal törődő kor volt. A népet szárazság, ragya, bábóru, döghalál sújtja, de az előkelők és hatalmasok könyelmű tobzódásban élnek, mit sem törődve a nép nyomorával. Ámós ezekkel a szavakkal indokolja fellépését: „Az oroszlán ordított s ki ne félne? Az Úr Isten szólott s ki ne próféta volna?” A *belső kényszerűség* hajtja, hogy szavát felemelje. Az önző, elpuhult, anyagiás néppel úgy áll szembe, mint az isteni tisztaság képviselője. Szava a hatalmasok ellen szól, akik rablott kincsekből palotákat építenek és a szegényeket nyomorgatják. Az egész népet ostromozza a tisztátalan bálványimádásért, a képmutató, léleknélküli istentiszteletért a papokat feddi. Hirdeti, hogy mind vakok, mert nem látják, hogy a csapásokat Isten küldi, az ő keze súlyosodik rájuk bűneik miatt. A király és a főpáp el akarták némitani (7. rész), de ő nem réttent meg. Kijelentette, hogy Isten parancsából *kénytelen* hirdetni a pusztulást és a rabságot, amely az országra következik. Ámós egy sajátos prófétai *typus* képviselője. Nem ismeri az országok sorsát irányító politikát, nem járta a királyi udvar, a felsőbb társadalom életében, nem tartozik a nagy műveltségű emberek közé: zord, kemény, őszinte lélek, aki a közvelen isteni sugallat, a *belső lelki indítás* alapján prófétál. Benne Isten figyelmeztetőleg emeli fel kezét, mielőtt többi prófétáját elküldené.

Ésaids (prófeciáit könyvének 1—39. fejezete foglalja magában) egészen más ember. Királyi vérből származott, széleslátókörű, magas műveltségű, előkelő államférfi volt. Kr. e. 735-től 700-ig működött Jeruzsálemben, Uzziás, Jótám, Akház és Hiskias királyok idejében. Ezek az idők rendkívül komorak, fenyegetőek voltak. Uzziás hosszú és szerencsés uralkodása külső jóllétet, de belső romlottságot teremtett az országban. „A nép szíve megkövéredett.” Jótám idejében tovább folyik a bálványimádás. A szomszédos Izrael országa ekkor keveredik háboruba a hatalmas Syriával. Mikor az istentelen Akház lett Jüda király, Syria és keleti szövetségesei betörnek az országba, hogy Dávid házát a tróntól megfosszák s az országot elfoglalják. Akház Assyria királyát hívta segítségül, aki meg is mentette trónját, de Judát adófizelőjévé tette. Ezt a jármot Hiskias lerázta magáról s az országot újra függetlenítette Assyriától. De amikor 705-ben Szanherib lett Assyria király, bosszuló hadjáratot

indított Juda ellen s 701-ben kemény ostrom alá fogta Jeruzsálemet. Mindenki elveszítette reménységét, csak Ésaías hirdette rendületlen hittel, hogy az Úr el nem hagyja azt a népet, akit üdvözíteni akar s az ellenség nem veszi be a várost. Hite fényes diadalt aratott, Isten dögvést bocsátott az assyr seregre és Sanheribnek el kellett vonulnia a város alól.

Ésaías korának egyik legtekintélyesebb s az egész zsidó történelemnek egyik legnagyobb alakja volt. Ő egy *másik prófétai típus* képviselője: a messzelátó, magas- és széles-műveltségű államférfi, aki Isten akaratát a világtörténelem alakulásaiban figyeli s aszerint hirdeti népe jövődjét, ostromozza bűneit s vigasztalja szenvedéseiben. Parancsoló, intézkedő alakja az egész ország és a király fölé emelkedik. Kora a *könyelműség* kora volt, amikor népe szemeit a közelgő vesz előtt elvakította az emberi segítségbe, a hatalmasok barátságába vetett hiú bizodalom, ezért kellett neki *ítéletet* és *pusztulást* hirdetnie. Másfelől tudva azt, hogy Isten szándéka nem a végső elpusztítás, hanem az üdvözítés, a veszedelem napjaiban volt hite hirdetni a *jövendő dicsőségét*. Könyvében, amely a legszebb prófétai könyv az Ótestamentumban, ezt a kettős feladatot szolgálja: ostromoz, ítéletet hirdet és vigasztal, a jövő dicsőségét rajzolja. „Az Úr hűtelen szőlőjének“ nevezi népét, amely vad szőlőt termett jó helyett, pedig Isten szerető gonddal ültette, ápolta s várta gyümölcsét. Ezért el kell pusztulnia. (5. rész, 1—7. vers). De *a maradék megtér*, ez volt Ésaías reménysége és vigasztalása. A lecsapdosott törzsből új ág, új nemzedék hajt ki és eljön a „virágszál“ a Messiás, aki még a vadállatokat is kibékíti s békesség és szeretet lesz a földön, ahol uralkodni fog. (11. r. 1—6. v.). A pusztulás alig száz esztendő múlva valóra vált, de beteljesedett a fényes látomás is, amit a „virágszál“-ról prófétált Ésaías, beteljesedett az Úr Jézus Krisztusban.

Mikeás, Ésaías fiatalabb kortársa, 725 körül élt Judában, Hiskiás király idejében. Mint Ámós, ő is a *nép* embere volt, őt is az a zord és mély erkölcsi komolyság jellemzi. Az elnyomott és koldussá tett nép védője volt. Tüzesen ostromozza a szegényeket elnyomó uralkodó osztályt, „akik Siont vérrel építik és Jeruzsálemet hazugsággal“ (3. r. 10. v.). Kárhoztatja a kuruzsolást és bálványozást, de a hiú bizodalmat is Jehovában. A hamis próféták után való járásért s az igazi próféták elhallgattatásáért keményen feddözik. Mindezek miatt „mezővé szántatik Sion és kőhalommá lesz Jeruzsálem, a templom hegye pedig erdős hegygé“ (3. r. 12. v.). De Isten

haragját Mikeás is „az ő féltő szeretete“ jelének látja s hirdeti az eljövendő világ beképét, melyet a *Bethlehemből származó Messiás* hoz a világra. (5. r. 2. v.).

Hóseás próféta 740 körül prófétált Izraelben, mintegy előszelében annak a viharoknak, amely Assyria képeiben tornyosult az ország felé. Látja a véget és látja azt is, ami azt felidézte: a bűnt. Hirdeti, hogy a hűtelen, állatias, hazaáruló, testvérgyilkos nemzetiségnek pusztulnia kell, „szárnyaihoz köti őt a szélvész“ (4. r. 19. v.), megsemmisül. Izraelt Isten hűtelen feleségéhez hasonlítja, aki „átalkodottan hajlandó elfordulni tőle“, aki „felrakta gyűrűjét és nyakláncát és elment, az Úrról pedig megfélekezett“. (11. r. 7. v., 2. r. 12. v.). E hűtlenség alatt a próféta főleg a bálványimádást s az ezzel összekötött érzéki, önző életet érti. Ezt a bűnös önzést kemény szavakkal „a fajtalanság megtévesztő lelkének“ nevezi. (4. r. 12. v.). Ezért kell összeroppannia Izraelnek, ami 722-ben be is következett, amint azt Izrael történetében láttuk.

De *Hóseás* könyve sem merül ki a bűn festésében és Isten haragjának hirdetésében. Meleg, gyöngéd szavakkal beszél Istennek az emberek, a nép iránti végtelen szeretetéről. „Mikor még gyermek volt Izrael, mondja az Úr, megszerettem őt és Egyiptomból hívtam ki az én fiamat“, „én tanítottam járni“, „emberi kötelekkel vontam őt, szeretetnek köteleivel... ételt adtam nyájasan eleikbe“ (11. r. 1—4. v.). Ez a gyöngéd szeretet égő haraggá fokozódik az Úr szívében a hűtlenség láttára, de nem egyébért, hanem, mert igazán, végtelenül szereti népét s ostora is gyógyítani akar. „Olyan is leszek hozzájuk, mint az oroszlán“, mondja az Úr (13. r. 7. v.), de ha megbűnhődtek, ha irgalmasságnak lelkét vették és Isten ismeretét szívéükbe fogadják, akkor Isten is visszaveszi őket kegyelmébe és „úgy énekel majd, mint ifjusága idején“. (2. r. 14. v.). Isten e megbocsátó szeretetét fejezi ki a próféta e szavakban: „Azon a napon frigyet szerzek nékik a mezei vadakkal, az égi madarakkal és a föld férgével, és az ívet, kardot és háborút eltörlöm e földről... és eljegyezek téged magamnak örökre és pedig igazsággal és ítéllettel, kegyelemmel és irgalommal jegyezek el. Bizony, hittel jegyezek el téged magamnak és megismered az Urat... és azon a napon... azt mondom: Én népem vagy te, ő pedig azt mondja: Én Istenem! (2. r. 17—22. v.).

Hóseás könyve bizonyágtevés Isten örök szeretetéről, mely bűneinken át, azok dacára is, büntetve és áldva egyaránt üdvösségünket akarja és viszi véghez.

A 7. században egyszerre három próféta is működött: *Náhum*, *Habakuk* és *Zofóniás*, 630 körül Kr. e., akik mindhárman az egyre jobban süllyedő nép fülébe harsogják bele az ítélet riadóját. A megtérés utáni isteni bocsánat és kegyelem gondolata náluk is kifejezésre jut.

Ennek a századnak azonban messze kimagasló prófétája *Jeremiás* volt, aki 628-tól 585-ig működött s az elődei által hirdetett ítéletet és pusztulást meg is érte. Kora ifjúságában hívta el az Úr, hogy „gyomláljon, irtson, pusztítson, romboljon, — építsen és plántáljon“ (1. r. 10. v.), „vasoszloppá, ércbástyává“ tette, hogy a reá zúduló veszedelmek közt meg ne rendüljön és ő szembe is száll királyával, nemzete papjaival, előkelőivel, hamis prófétáival és népével s önmagát emésztve küzd az idegen szövetség, bálványozás, önámítás ellen. Szinte kegyetlen keménységgel mutat reá az útra, amelyen népe elindult, mondván: „Ha ezt mondják neked: hová menjünk? ezt mondjad nekik: Így szól az Úr: aki halálra való, halálra; aki fegyverre való, fegyverre; aki éhségre való, éhségre és aki fogságra való, fogságra!“ (15. r. 2. v.) Ezért a kemény beszédért a prófétát üldözték, gúnyolták, többször súlyos börtönre vetették, halállal is fenyegették (20. rész), de elnémitani nem tudták, mert az Úr igéje, mint „csontjaiba rekesztett égő tűz“, emésztette, s nem hagyta nyugodni. Életével nem törődött, mert azt Istennek áldozta oda. Őt megtörni nem lehetett. Megtörni szívét csak imádott hazájának pusztulása tudta. Júda veszedelmét, melyet Jeremiás annyiszor megjósolt, Babilónia idézte fel, miután Júda szövetségét, Egyiptomot leverte. Jeremiás tudta, hogy a hódító elfogja taposni hazáját s azért meghódolást ajánlott (28. r.) Hazaárulónak kiáltották ki. De jóslata beteljesedett: 586-ban elesett Jeruzsálem, elhamvadt Salamon temploma és a nép fogságba hűrcsoltatott. De Jeremiás sem volt reménytelen próféta. A rettenetes jelenből előre tekintett, a messi jövendőbe s azzal vigasztalta népét, hogy Isten haragja nem tart örökké, megbocsát az engedetlen; de megtérő gyermeknek és visszahozza Sion foglyait. „Eljönnek napok — azt mondja az Úr — mikor új szövetséget kötött Júda házával. Törvényemet belsejükbe helyezem és az ő szívükbe írom be azt. Többé senki nem tanítja az ő felebarátját, mondván: Ismerjétek meg az urat! mert ők mindnyájan megismernek engem, kicsinytől fogva nagyig.“ (31. r. 31.—34. v.) Jeremiás nem sokkal élte túl hazája pusztulását. Mikor honfitársai a babiloni király helytartójának, Gedaliának megöletése után

megoldotta s aki egyedül képes megvigasztalni, mert ő maga a vigasztaló, Istennek testté lett igéje, a Megváltó Szeretet. Ezért nevezik a Babyloni Ésaia st „az Ő-szövetség evangelistájának“ s ezáltal lett ő a *negyedik, a legmagasabb prófétai typus* hordozója, akinél nagyobb más csak az lehetett, aki nemcsak látja, de önmagában meg is valósította Isten megváltó és üdvözítő akaratát, az utolsó és igazi próféta, a Krisztus.

A babyloniai Ésaia könyvének 56. fejezetétől a végéig terjedő része már a fogság *utáni* állapotokat tükrözi, amiből úgy látszik, hogy a próféta megérte a szabadulást, hazatért s ezeket a részeket már otthon írta; vagy pedig úgy áll a dolog, hogy ezek a fejezetek *egy harmadik, névtelen prófétától* származnak, aki a fogság utáni bűnöket ostromozza és Isten országát jövendőli meg. A fogság utáni 6. században még két próféta élt; *Aggeus* és *Zakariás*. Józua és Zorobabel kortársai voltak, a templom felépítését és az ország újjászervezését sürgették, erre buzdítottak és a Messiás eljövetelét hirdették. Az 5. században *Malakiás* és *Joél* próféták éltek. Mindketten Jehova közelgő napját, a végítéletet hirdették.

Több mint két és félszázadig hallgattak ezután a próféták. Ez meg is látszott a nép életén. Nem volt aki meglássa és ostromozza a bűnt, nem volt, aki a vallásos életet lobogóvá, hősiessé tegye. Izrael vallásos élete ezalatt az idő alatt süllyedt, a törvény betűjének imádásává, üres formaságok és szertartások gyakorlásává, lélek nélküli törvényvallássá, amelyben nem a törvény szelleme, hanem csak annak betűje uralkodott. Tudjuk, hogy ezalatt az idő alatt az ország egymásután került az előázsiai hódítók uralma alá, politikai, nemzeti függetlenségét is elveszítette. Csak a 2. század közepén, 165-ben, mikor a syr zsarnokság türehetlenné lett, megegyszer megdobbant a nemzet szíve a szabadulásért, lépett fel az utolsó ótestamentumi próféta: *Dániel*. Titokzatos jelképekben beszélő könyvének tárgya a babyloni, méd, perzsa és görög-syr világbirodalmak viaskodása és bukása vadállatok harcának képében. E fenevadak pusztulása után megjelenik a világ ítélőbirája: a Messiás. Dániel a Mesiást „*Emberfiának*“ nevezi, aki az ég felhőiben jelenik meg, tehát a menyből száll alá a földre; alakja emberi, de lényege isteni. Előrevetett képe ez a keresztyénség Jézus Krisztus személyéről alkotott hitének.

7. A próféták jelentősége.

A próféták jelentőségét abban foglalhatjuk össze, hogy felismerték az emberi lélek legszentebb vágyait, amelyek az igazság, a jóság, a szépség, a tisztaság, a szabadság és a szeretet eszméneihez, egyszóval *Istenhez* kapcsolják az embert. Mélyen érezték és határozott kifejezést adtak annak, hogy a bűn és halál rabságában vergődő embernek Isten *kegyelmére*, ebből a kegyelemből fakadó *váltásigra* van szüksége. Ezt a váltást a próféták a *Messziás* személyében és művében reménylették megvalósulni. A megváltást és üdvösséget saját népükre korlátozták, annak dicsőségét, uralmát várták és hirdették. A többi népekről legmélyebb gondolataikban is csak mint Isten haragjának eszközeiről s nem mint Isten szintén megváltás után sóvárgó gyermekeiről beszéltek. De ha ebben a tekintetben gondolkozásuk korlátozott volt is, a *Messziás* alakjában mégis olyan vonásokat láttak meg, amelyek aztán tükéletes módon megvalósultak az Úr Jézus Krisztusban. Benne beteljesedett *Ésaiás* látomása, mert ő a *Békesség* fejedelme; a *Babyloni Ésaiásé*, mert éretünk szenvedett és halálával váltott meg bűneinkből; a *Dánielé*, mert ő a világ ítélő-bírája, az élet isteni mértéke. Beteljesedett mindaz, ami a próféták látomásaiban *örök-emberi* vágyakozás volt. — Tanításaik, dorgálásuk, látomásaik, szenvedéseik, halálig való hűségük és vigasztaló reménysegeik csakugyan „elkészítették az Úrnak útját, egyengették az ő ösvényeit“ az emberi szív megváltásához és üdvözítéséhez. Ezért mondja az ének:

A próféták elhalgattak,
Krisztus a testben eljött.

8. A törvény.

Az Ótestamentumot röviden „törvény“-nek is nevezik. Szorosabb értelemben véve azonban „törvény“ alatt a *Mózes könyveit* értik, mert a tulajdonképeni törvénygyűjtemények ezekbe vannak beleillesztve. Viszont ezekben a könyvekben nemcsak törvények, hanem történetek, imák, énekek, nemzetségtáblázatok stb. is vannak, tehát a *Mózes könyvei* sem nevezhetők a maguk egészében „törvénynek“, a szó szoros értelmében, hanem csak annyiban, hogy a törvénygyűjteményeket magukban foglalják. Ezek a gyűjtemények együttesen alkották a zsidóság szent törvényét, de az egyes darabok a Kr. e. 9. századtól kezdve egész 400. körülig Kr. e. keletkeztek,

tehát nem származnak mind Mózesről s a viszonyokban és a fejlődésben, amelyet tükröznek, félezzredév fejlődését mutatják s bizonyos, hogy leiratásuk előtt is már századokig éltek a gyakorlatban.

A törvény részei a következők:

1. *A tíz parancs.* (Eredeti alakja: II Móz. 20. r. 1—17. v. Mózesről származik).

2. A „*Szövetség könyve*“. (II. Móz. 20. r. 23. v., 23. r. 33. v.) A Kr. e. 8. század elejéről.

3. *A törvény summája, vagy Deuteronomium.* (V Móz. 12—26. r.) A Kr. e. 7. századból.

4. *A pápi codex.* (Mózes III. könyve és szétszort részletek a többi könyvekben.) A Kr. e. 5. századból.

5. *Régi törvénykönyv-töredékek,* melyek véglegesen K. e. 400 körül vétettek fel a Tórába.

Ezeket a törvényeket nem Mózes írta, hanem évszázadok alatt, különböző időkben keletkeztek, de méltán viselik a zsidó nép nagy törvényadójának, Mózesnek nevét, mert az egész törvénynek alapja a Mózesről származó tízparancsolat, amelynek szelleme az egészet áthatja.

A tízparancsolat alapgondolata az, hogy *a szent és láthatatlan Istent szellemi módon, tiszta léttel kell imádni.* Ez az alapgondolat minden igaz hit fundamentuma s így e parancsolatok lényege örökre maradandó, mert az nem egyéb, mint felhívás arra, hogy egyedül *Istennek éljünk,* tehát igazi életet éljünk.

A többi törvénygyűjtemények, melyek szabályozzák az istentisztelet rendjét, a papság életét, továbbá a nemzeti, családi és egyéni élet részleteit, mind ebből az alapkövetelményből fakadtak. Látszólag ezek nem mind vallásos parancsolatok, azonban lényegükben mégis vallásosak, mert azt hirdetik, hogy *Isten népének egész élete beletartozik a vallás birodalmába.* Mikor a Tórában az örökösödési, hadviselési, házassági, gazdasági s más eféle törvényeket is maga az Úr adja ki, ezzel az az igazság nyer kifejezést, hogy az embernek egész életét Isten szemei előtt és szent akarata szerint kell élnie, az ember *egész életének istentiszteletté kell lennie.* A törvény summáját azért így foglalja össze az Ótestamentum: „*Legyetek szentek, mint Isten*“ ez az az egyetlen parancsolat, mely a többi mind magában foglalja s azoknak alapgondolatát kifejezi, értelmét megszabja s az emberi élet legfőbb célját kijelöli.

Azonban a zsidó nép, különösen a fogság után, nem a törvény

szellemét nézte, hanem annak a betűjét s a szentséget külsőségekben kereste. Nem azt tekintette legszentebb embernek, akinek legjobb a szíve, hanem azt, aki legtöbbet imádkozik, áldoz, legtöbbet böjtöl, mosakodik, alamizsnálkodik, adóját legpontosabban megfizeti stb. — vagyis azt, aki a törvény betűjét leginkább megtartja. Így lettek a legszentebb emberek a farizeusok, akiket pedig Jézus képmutatóknak nevezett.

Végzetes tévedése volt a zsidóknak, hogy nemcsak a törvény szellemét, hanem azzal együtt az élet célját is elvesztették szemük elől. A törvény szelleme szerint az emberi életnek egyetlen célja a szent Istenhez való hasonlóság, ők pedig azt hitték, hogy az életnek célja a hatalom, a jólét, gazdagság, ezsézség s más külső javak. Ebből a tévedésből származott a törvénynek jogi (jurisztikus) felfogása, amely szerint az élet cme legfőbb javait jutalmul adja Isten a törvények hűségese megtartásáért. Hogy milyen lélekkel teljesíti valaki a törvényeket, az mellékes volt előttük, csak a törvény betűjének elég legyen téve. Így lett *a szentség magasztos eszménye rideg, hiú külsőséggé, a törvény betűjének megtartásává és haszontalan földi javak megszerzésére alkalmasnak vélt eszközzé.*

Mikor a nemzeti szerencsétlenségek egyre-másra zúdultak rájuk, azoknak okát mindig a törvények meg nem tartásában keresték. A próféták még rámutattak a *törvény szellemén* ejtett sérelmekre, de később a nép vezetői, különösen Esdrás után, már csak a *törvény betűjén* ejtett sérelmeket figyelték. A nép pedig aggódva gondolt nyilvános és titkos bűneire, melyekkel a törvény ezerféle aprólékos rendelkezéseit, esetleg tudtán kívül is megsértette. Pogány emberrel nem volt szabad érintkezni, de az is bűn volt, ha tudtokon kívül köpenyük ilyen emberhez ért; beteget nem volt szabad érinteni; sírkőre nem volt szabad ülni; szombaton nem volt szabad semmiféle munkát végezni, még egy fillért sem volt szabad a zsebben felejtani. És így tovább. A tisztaságot, a szentséget nem lelkileg, hanem érzékileg értelmezték. Nem csoda hát, ha sokaknak lelke elfásult, a lelkiismeretesebbek élete pedig vergődő remegés és félelem lett, melyből szabadulni óhajtottak és „sóvárogva várták Isten fiának megjelenését.“ (Róm. 8., 19.).

A törvény, amely az egész életet behálózta, magát az isteni tisztetletet is a szertartások külsőleges, lelkelen halmazává tette. Se szeri, se száma azoknak az *áldozatoknak*, melyeket a törvény megsértéséért, vagy a tisztátalanság ezerféle formájából való sza-

badulásért engesztelés, vagy hála-képen be kellett mutatniok. Az *áldozat büntörtő ereje* a zsidóság Esdrás utáni vallásos életének központi gondolata. Ez a gondolat teljesen érzeki: áldozati állatok *vérének* büntörtő hatást tulajdonítanak, Istent pedig úgy képzelik, mint aki *égő és véres áldozatok fejében* kibékül és elengedi a bűn büntetését. Ez az egész ótestamentumi áldozat a törvény helytelen értelmezéséből származott. Csak tökéletlen árnyképe annak az igazi, egyetlen áldozatnak, amelyet a valódi, örök Főpap, Krisztus hozott a világ üdvéért, aki nem állatok véré, de a maga véré, adta szeretetből érettünk. Csak az ő főpapi áldozatának van egyedül büntörtő ereje.

Vissza kellett menni tehát a törvény *lelkéhez*. Ezt a lépést *Jézus Krisztus*, a törvény *betöltője* tette meg. A törvény summáját a szeretet királyi parancsolatába foglalta össze s a szeretet életében meg is valósította. Isten országának törvényét tette üdvösségünk mérőjévé s nem földi sorsunkat. Az igazi szent élet az ő szellemében való élet s nem a betűmádás és a külsőleges cselekedetek. A törvény lelke a *fegyelmező szeretet*, mellyel Isten védelmébe veszi nekünk adott ajándékait. A törvény hangosan hirdeti nekünk: *légy ember*, hogy Isten életét élhesd! Mivel pedig az ember eszménye Krisztus, a törvény summája ez: *légy keresztyén!*

A törvényben tehát Isten lehetőséget ad a keresztyén életre s ezért a törvény Isten *kegyelmi ajándéka*. Ezért védelmezi meg Jézus a törvény szentségét a Hegyi beszédben, mikor így szól: „Bizony mondom nektek, hogy míg az ég és föld elmúlik, a törvényből egy jotta, vagy egyetlen pontocska el nem múlik, míg minden be nem teljesedik. Valaki azért csak egyet is megront a legkisebb parancsolatok közül és úgy tanítja az embereket, a mennyeknek országában a legkisebb lészen, valaki pedig cselekszi és úgy tanít: az a mennyeknek országában nagy lészen“ (Máté 518—19.).

9. Az Ótestamentum költői könyvei.

Az Ótestamentumban maradtak reánk a régi zsidó vallásos költészet legszebb gyöngyei is, melyek költői formában fejezik ki a hívő szív érzelmeit s megragadóan fejtegetik az élet és halál nagy kérdéseit. Ilyen költői művek a következők:

1. *Deborah éneke.* (Bir. 5.)
2. *A zsoltárok könyve.*
3. *A példabeszédek könyvé-nek*
Salamontól származó része.
4. *A példabeszédek könyvének többi része* a 7. századból Kr. e.
5. *Jeremiás siralmi* a 6. századból Kr. e.
6. *Ruth könyve* az 5. századból Kr. e.
7. *Jób könyve.*
8. *Énekek éneke.*
9. *Jónás könyve.*
10. *A Prédikátor* a 3. századból Kr. e.

Deborah éneke győzedelmi dal, melyet Deborah próféta-asszony és Bárák énekeltek, amikor az Úr az egyesült zsidó törzseknek diadalt adott Sisera hadai felett. A bírák korában ez volt az első egyesülés az „Úrért” s így a nemzeti öntudatnak is első felleobbanását örökíti meg ez a költemény.

A zsoltárok könyve az Ótestamentum legbecsesebb költői gyűjteménye, mely 150 himnust és tankölteményt tartalmaz. Ezeknek legszebb darabjai Dávid királytól származnak, de vannak még régebbiek és későbbiek is nagy számmal. Közöttük tartalom és hangulat szempontjából több typust lehet megkülönböztetni.

Legfőbb typusok a következők:

1. Isten nagyságát és dicsőségét *a természet* fenséges rendjében dicsőítő énekek. Ilyenek különösen a 104. zs., azután a 8., 19. zs. stb.

2. Isten gondviselését, szeretetét, haragját, nevelő munkáját *a történelemben*, a nép sorsában felmutató énekek. Pl. 78., 81., 105., 106. zs.

3. U. n. *Királyzsoltárok*, melyeknek legnagyobb része a Messiásról szól. Pl. 2., 20., 31., 45., 72., 110. zs.

4. *Zarándok-énekek*, melyeket a jeruzsálemi templomba zarándokoló vándorseregek énekeltek, mikor az ünnepre mentek fel az Isten házába. Pl. a 84., 120—134. zsoltárok.

5. *Tanítóköltemények*, melyek az igaz emberi élet képét rajzolják meg. Ilyenek: 1., 19., 90., 119., 139. zs.

6. *Istent dicsőítő énekek.* Pl. 16., 18., 23., 27., 100. zs.

7. *Fohászok.* 5., 7., 9., 10., 21. 42., 140., 141., 62. zs.

8. *Panaszdalok*, melyekben az ellenségtől szorongatott és a bűnben szenvedő lélek esengései törnek fel az Istenhez szabadításért. 3., 4., 6., 10., 102., 137., 142., 143., 79., 80. zs.

badulásért engesztelés, vagy hála-képen be kellett mutatniok. Az *áldozat büntörtő ereje* a zsidóság Esdrás utáni vallásos életének központi gondolata. Ez a gondolat teljesen érzeki: áldozati állatok *vérének* büntörtő hatást tulajdonítanak, Istent pedig úgy képzelik, mint aki *égő és véres áldozatok fejében* kibékül és elengedi a bűn büntetését. Ez az egész ótestamentumi áldozat a törvény helytelen értelmezéséből származott. Csak tökéletlen árnyképe annak az igazi, egyetlen áldozatnak, amelyet a valódi, örök Főpap, Krisztus hozott a világ üdvéért, aki nem állatok véré, de a maga véré, adta szeretetből érettünk. Csak az ő főpapi áldozatának van egyedül büntörtő ereje.

Vissza kellett menni tehát a törvény *lelkéhez*. Ezt a lépést *Jézus Krisztus*, a törvény *betöltője* tette meg. A törvény summáját a szeretet királyi parancsolatába foglalta össze s a szeretet életében meg is valósította. Isten országának törvényét tette üdvösségünk mérőjévé s nem földi sorsunkat. Az igazi szent élet az ő szellemében való élet s nem a betűimádás és a külsőleges cselekedetek. A törvény lelke a *fegyelmező szeretet*, mellyel Isten védelmébe veszi nekünk adott ajándékait. A törvény hangosan hirdeti nekünk: *légy ember*, hogy Isten életét élhesd! Mivel pedig az ember érzeménye Krisztus, a törvény summája ez: *légy keresztyén!*

A törvényben tehát Isten lehetőséget ad a keresztyén életre s ezért a törvény Isten *kegyelmi ajándéka*. Ezért védelmezi meg Jézus a törvény szentségét a Hegyi beszédben, mikor így szól: „Bizony mondom nektek, hogy míg az ég és föld elmúlik, a törvényből egy jotta, vagy egyetlen pontocska el nem múlik, míg minden be nem teljesedik. Valaki azért csak egyet is megront a legkisebb parancsolatok közül és úgy tanítja az embereket, a mennyeknek országában a legkisebb lészen, valaki pedig cselekszi és úgy tanít: az a mennyeknek országában nagy lészen“. (Máté 5:18—19.).

9. Az Ótestamentum költői könyvei.

Az Ótestamentumban maradtak reánk a régi zsidó vallásos költészet legszebb gyöngyei is, melyek költői formában fejezik ki a hívő szív érzelmeit s megragadóan fejtegetik az élet és halál nagy kérdéseit. Ilyen költői művek a következők:

1. *Deborah éneke.* (Bir. 5.)
2. *A zsoltárok könyve.*
3. *A példabeszédek könyvének*
Salamontól származó része.
4. *A példabeszédek könyvének többi része* a 7. századból Kr. e.
5. *Jeremiás siralmai* a 6. századból Kr. e.
6. *Ruth könyve* az 5. századból Kr. e.
7. *Jób könyve.*
8. *Énekek éneke.*
9. *Jónás könyve.*
10. *A Prédikátor* a 3. századból Kr. e.

Deborah éneke győzedelmi dal, melyet Deborah próféta-asszony és Bárák énekelték, amikor az Úr az egyesült zsidó törzseknek diadalt adott Sisera hadai felett. A bírák korában ez volt az első egyesülés az „Úrért“ s így a nemzeti öntudatnak is első felleobbanását örökíti meg ez a költemény.

A zsoltárok könyve az Ótestamentum legbecsesebb költői gyűjteménye, mely 150 himnust és tankölteményt tartalmaz. Ezeknek legszebb darabjai Dávid királytól származnak, de vannak még régebbiek és későbbiek is nagy számmal. Közöttük tartalom és hangulat szempontjából több típust lehet megkülönböztetni.

Legfőbb típusok a következők:

1. Isten nagyságát és dicsőségét *a természet* fenséges rendjében dicsőítő énekek. Ilyenek különösen a 104. zs., azután a 8., 19. zs. stb.

2. Isten gondviselését, szeretetét, haragját, nevelő munkáját *a történelemben*, a nép sorsában felmutató énekek. Pl. 78., 81., 105., 106. zs.

3. U. n. *Királyzsoltárok*, melyeknek legnagyobb része a Messiásról szól. Pl. 2., 20., 31., 45., 72., 110. zs.

4. *Zarándok-énekek*, melyeket a jeruzsálemi templomba zarándokoló vándorseregek énekelték, mikor az ünnepre mentek fel az Isten házába. Pl. a 84., 120–134. zsoltárok.

5. *Tanítóköltemények*, melyek az igaz emberi élet képét rajzolják meg. Ilyenek: 1., 19., 90., 119., 139. zs.

6. *Istent dicsőítő énekek.* Pl. 16., 18., 23., 27., 100. zs.

7. *Fohászok.* 5., 7., 9., 10., 21. 42., 140., 141., 62. zs.

8. *Panaszdalok*, melyekben az ellenségtől szorongatott és a bűnben szenvedő lélek esengései törnek fel az Istenhez szabadításért. 3., 4., 6., 10., 102., 137., 142., 143., 79., 80. zs.

9. *Harcidalok.* Pl. 24., 68. zs.

Nagy értéküket az adja meg, hogy bennük őszintén fel van tárva az emberi szív Isten előtt. Titkos bűneink, melyeket a világ elől elrejtettünk, önvádunk, bánatunk, szenvedésünk, örömünk, hálánk, reménységünk, hitünk törnek bennük ég felé, Istenhez. A zsoltárok a szív örök érzéseit fejezik ki, melyekkel Istenhez kapcsolódik az emberi lélek; azt az ősi, eredeti közösséget tükrözik, melyben minden szív legmélyén Istennel összeforrva él. Ezért van az, hogy olyanok ezek az énekek, mintha a mi szívénykből épen most fakadtak volna. Így fejezi ki a 42. zsoltár az Isten utáni ősi epedést, a 137. az árvaság és leveretés érzelmeit, a 90. az élet mulandósága feletti tüprengést, a 104. az Isten dicsőségének szemlélete által fölébredő áhitatot és elragadtatást, a 79. és 80. a csüggedést, a 62. megnyugvást Istenben, a 23. a hálát, az 51. az igazi bűnbánatot, a 32. az újjászületett lélek örömét stb., stb. A zsoltárok örök időkre leghűbb tükrét alkotják az Isten felé törő emberi léleknek.

Példabeszédek könyve. Az első kilenc fejezet a bölcseségről szóló tanköltemény, melynek alapgondolata az, hogy: „A bölcsességnek kezdete a Úrnak felelme“ (17 és 910.) A bölcsesség is, a bolondság is lakomát készítenek az emberek számára, s meghívják őket: a választás az emberek dolga. „Aki megnyer engem, — így szól a bölcsesség — nyert életet és szerzett az Úrtól jóakaratot; de aki vétkezik ellenem, erőszakot cselekszik az ő lelkén; minden valaki engem gyűlöl, szereti a halált!“ Ugyanaz az alapgondolat tartja össze a következő részeket is, melyekben példabeszédek vagy közmondások vannak. A királyok könyve (I: 432.) szerint Bölcs Salamon 3000 példabeszédet írt, az ezekből összeállított gyűjtemény teszi az egésznek magvát, ehhez azonban későbbi gyűjteményeket is csatoltak, melyeket részben a királyok gyűjtettek össze a nép ajkáról, részben bölcs mesterek írtak az ifjuság okulására. Ezekben a példabeszédekben az életbölcsességnek egész kincsesháza van felhalmozva, úgy, hogy az élet minden viszonyára vigasztalást, tanácsot, bátorítást, ítéletet meríthet belőlük az ember.

Jeremiás síralmai a próféta neve alatt fennmaradt gyászénekek, melyeknek szerzője Jeruzsálem pusztulása felett kesereg.

Ruth könyve, költői szépségekben egyik elsőrangú terméke a zsidó költészetnek. Meghatóan mutatja azt az igazságot, hogy nem a származás köti az embert Isten népéhez,

hanem a hűséges, jó szív és hívő lélek. Rúth, az idegen származású asszony jó szívéért, tiszta lelkéért, nemcsak Isten népének tagja, hanem egyenesen Dávid királynak és a Messiásnak, az Úr Jézus Krisztusnak ősanja lett.

Jób könyve azt a zsidók előtt oly érthetetlen titkot fejtegeti, hogy *ártatlanul* is lehet szenvedni. A zsidó felfogás ezt kizárta. Isten igazságossága az ő érzéki felfogásuk szerint a jóságot, igazságot, tisztaságot feltétlenül egészséges, hosszú, gazdag földi élettel jutalmazza, s épezért a betegség, nyomor, halál, egyszóval a szenvedés mindig büntetés. *Jób* azonban a legkegyesebb ember volt s mégis csapás-csapásra éri: elveszti vagyonát, gyermekeit, egészségét. Hogy lehet ez? Barátai *titkos* bűnökkel vádolják őt, azaz, hogy mégis vétkezett, legfennebb tudtán kívül, de feltétlenül. Jób védelmezi ártatlanságát és Istent hívja tanuul maga mellett. A kérdés megoldását *Elihu* beszédei és magának *Istennek* szavai adják meg. Egyfelől rámutatnak az Isten bölcseségére, jóságára és arra a mérhetetlen nagyságra, mely őt az embertől elválasztja, s ezzel tiltólag emeli fel kezét a szerző a zúgolódás, a folytonos kérdezetés ellen. Az ember, a semmi, ne pereljen az Örökkévaló felséges Istennel: alázattal tűrjön, mivel még elképzelni nem tudja útjait. Másfelől azonban feltárják e szavak a vigasztalás forrását is, megfejtve a szenvedés titkát. Ezek szerint a szenvedés nem mindig büntetés, sőt a jó emberen egyenesen kegyelem, ajándék, mellyel Isten szeretett gyermekét el akarja szakítani a földtől s magához akarja kapcsolni, az örökkévaló, a legfőbb jóhoz. A szenvedésekben is Isten szeretete, jósága nyilvánul meg.

Az *Énekek Éneke* nem vallásos költemény, bár a régiek Krisztus és az Anyaszentegyház viszonyára vonatkoztatták. Azonban a könyv, mely az igaz szeretet győzhetetlenségét énekli, méltán foglal helyet a legszebb költői művek között.

Jónás könyve egyszerű tisztasággal és megkapóan domborítja ki azt az igazságot, hogy Isten elől elrejtőzni, parancsa elől kitérni nem lehet, útjain ellenállhatatlanul visz céljai felé az ő akarata; másfelől azt, hogy Isten türelme, irgalmassága, szeretete végtelenül nagyobb az emberekénél.

Prédikátor könyve. A hagyomány szerint Salamon király írta s életének tapasztalatait foglalta össze benne. Láttuk a zsidónép történetéből, hogy Salamon *külső* élete sikerekben gazdag, hatalomban és dicsőségben fénylő élet volt, de *belső* élete tele volt

megpróbáltatással. Ezt a belső életét tárja fel ebben a könyvben. Szomorú tapasztalatok ezek, melyek azt hirdetik, hogy az Istentől elszakadt lélek számára, minden hiábavalóság és gyötrelme e földön. Hiábavaló a munka, mert munkájának gyümölcséből semmit sem visz az ember a sirba. Hiábavaló a vidámság, gazdagság, hatalom, fösvénység. Hiábavaló a bölcsesség is, mert bölcsnek és bolondnak egy vége lesz. A leggyötrelmesebb tapasztalás pedig az, hogy „az ember fiainak végük hasonló az oktalan állat végéhez, . . . amint meghal az egyik, úgy meghal a másik is, . . . mindenik porból való és mindenik porrá lesz.” (319, 20.) De mindezeket csak az Isten nélkül élő ember látja így, az Istennel élő ember reménységet merít abból a vigasztalásból, hogy a „lélek megtér Istenhez, aki adta volt” (129), azért hirdeti a prédikátor, mint életének legfőbb igazságát: „A dolognak summája, mindezeket hallván, ez: az Istent féljed, és az ő parancsolatait megtartsad; mert ez az embernek fődolga! Mert minden cselekedetet az Isten ítéletre előhoz, minden titkos dologgal, akár jó, akár gonosz legyen az. (1215. 16.) A prédikátor bizonyágtétele tehát így szól hozzánk: Isten nélkül gyötrelme az élet, Istennel pedig a legszentebb reménység. Isten nélkül sem célja, sem értéke nincs az emberi életnek.

Táblázat az Ótestamentumhoz. (P. Melhorn u. átdolgozva.)

Számad Kr. e.	Judában	Királyok Izraelben	Legfontosabb események	Történeti művek keletkezése	Proféták	Törvény- gyűjtemények keletkezése	Költői művek keletkezése
11—10	Saul Dávid Salamon Roboam	1000—930. Jeroboam	Sámuel királyságot alapít. Az ország ketté- szakad.		Sámuel, Náthán, Ahija		Deborah éneke David zsoltárai Salamon példb.
9	Abija Asa Jósafát Joram Akházia Athália	930. Nadáb Básá Ela Zimri Omri Akháb + 853 Akházia Joram, Jehu	A kettészakadt ország viaskodása egymással. Isten bosszúja Akháb házában.	Az őstörténetek Mózes I. könyvében. Józsué könyve.	Illés és Elizeus		
8	Joás (800) Amásia Azaria (+ 735) Jotam Aház Ezekiás (986-ig)	840. Joakház Joás II. Jeroboam (780) Zakaria Salum-Pekah Hoseás (725)	Izrael és Szíria háborúja Joda és Assyria ellen. Izrael bukása. Sannem és Jeruzsálem előtt 70.	Mózes könyveinek többi történeti részei.	Judában Ámós (760), Esaías (735—700), Mikéás (725), Izraelben Hóseás (740)	A „Szövetség könyve” III. Móz. 20; 23—23; 33.)	
7	Manassé (643-ig) Amon Josiás (640—609.) Joakház Joaхим (597-ig)		Josiás utjazervei az istenszűzletet és a törvényeket meg- újítja 623. Elnak Megdőlés 609.		Náhum Habakuk } 680. k. Zefonias } Jeremiás 628—585.	A törvény szummája v. Deuterono- mum	A példa- beszéd másik része
6	Jójakin Sedekias (597—586.)		Jeruzsálem feldúlása és Joda bukása 586.	A Birák, Sámuel és Királyok könyvei.	Ezekiel (598—570.) Abdias 585. Babylon. Esaías 540 k. Aggeus, Zakarias 520.		Jeremiás siralmai
5			Esdrás és Nehemiás utja- teremtik az országot 430-ig	Esdrás és Nehemiás k.	Malakias 450. Joel 480.	A papi cölöz. A Ihóra leírása 400k	Ruth könyve
4			Macodon és egyiptomi uralom 320-ig.	Krónikák könyve.			Jób könyve Enekek éneke Jónás könyve
3			Syr uralom.				Prelikátor.
2			Zaidország felszaba- dítása 167.		Daniel 165.		
1			A ország római uralom ala kerül 62.	Ester könyve.			

II. Az Újtestamentum.

Úgy szerette Isten e világot, hogy az ő egy-
szülött Fiát adta, hogy valaki hiszen ő benne el-
ne vesszen, hanem örök élete legyen." János ev.
3. r. 16. v.

1. Jézus.

a) Az *evangeliumok*.

A mi Urunknak, a Jézus Krisztusnak életére és tanítására nézve kizárólagos forrásaink az *evangeliumok*, az Újtestamentumnak *Máté*, *Márk*, *Lukács* és *János* nevei alatt fennmaradt 4 első, történeti könyve, melyek ép ezért az egész Szentírás legbecselesebb részei. Nevük azt jelenti: örümhír, örömmizenet s azért nevezik így, mert bennük az az örömdetes bizonyosságtétel foglaltatik, hogy Isten szerető Atyánk a Jézus Krisztus által, kinek akaratát teljesíteni a legszentebb öröm. Ezek a könyvek őrizték meg számunkra Jézus Krisztus *történeti* alakját és eredeti nyilatkozatait. Közülök a 3 elsőnek anyaga igen csekély eltéréssel teljesen egyezik, a legfontosabb adatokat szórúl-szóra azonosan közlik, legfennebb az a különbség van köztük, hogy míg a Márk evangeliuma inkább az eseményekre, addig a másik kettő inkább a tanítások átadására fektet súlyt. Mivel egyébként minden lényeges pontban megegyeznek, görög szóval *synoptikus*, azaz *együtt áttekinthető* evangeliumoknak is nevezik őket.

A *negyedik* evangelium, a *Jánosé*, nem elégszik meg Jézus életének és tanításának egyszerű elbeszélésével, hanem *elmélkedik* a Jézus személye és műve felett s az akkori görög filozofia nyelvén mondja el róla alkotott felfogását, mely szerint Jézus a testté lett isteni szellem, a világ megváltója. Ezenkívül nem sorolja fel Jézus mindazon tetteit és szavait, amelyeket a 3 első evangeliumban megtalálhatunk; viszont egészen új történeteket és hosszú beszédeket is közöl, amelyek a többiekben nincsenek meg.

Az evangéliumok nem egy időben keletkeztek. A Márk evangéliuma a 70. év után, a Lukácsé a 100, a Mátéé a 130, a Jánosé pedig a 140. év körül. De azért a Jézus Krisztus megváltói élete történetének és ígehirdetésének *hiteles okmányai*, mert volt egy korábbi, u. n. *Ősevangélium*, melyet mindanyian forrásul használtak. Ezt az Ősevangéliumot Jézusnak valamelyik fiatalabb kortársa, részint saját tapasztalata, részint szájhagyomány alapján írta, még pedig a zsidó nép akkori nyelvjárásán, az *aram* nyelven. Ebből készültek azután a mi evangéliumaink a különböző szükségletek kielégítésére, így a Márké és a Mátéé inkább a zsidók, Lukácsé a pogányok, a Jánosé pedig a műveltebb emberek számára. Minthogy pedig abban az időben, főleg a római birodalom keleti részében általában *görög nyelven*, (hellenisztikus nyelvjárás, görögül: koiné dialektos) beszéltek, ezen a nyelven írták az evangéliumokat is.

Mikor Jézus Krisztus életéről, vallásáról akarunk képet alkotni, kizárólagosan ehhez a négy evangéliumhoz kell fordulnunk s ezekből alakja híven és világosan elevenedik meg előttünk, azzal az egész korral és világgal együtt, amelyben munkálkodott.

b) Jézus kora.

Ha a Jézus Krisztus személyét és tanítását meg akarjuk érteni, mindenekelőtt *azt a kort* kell megismernünk, amelyben élt. Mert igaz ugyan, hogy ő nemcsak ahhoz a korhoz, hanem minden idő minden gyermekéhez szól s személye és tanítása örökértékű, de azért az ő életének és munkájának is megvoltak a *történeti feltételei*. „Az idők teljességében“ lépett fel, tehát akkor, amikor a világ kérdései megérttek a feleletre, de neki *ezekre a kérdésekre* kellett felelnie. A világ megváltás utáni vágyakozása s a messiási váradalom volt az az alap, amelyre Jézus épített. Korának képét részint az evangéliumokból, részint a történeti kutatások eredményeiből állíthatjuk össze.

Zsidóország Kr. e. 63-ban lett a római birodalom provinciájává. A tartomány kormányzása a római helytartókra bízott, akik eleinte sok jó szolgálatot tettek a népnek. Közülök a legkiválóbb *Nagy Heródes* (Kr. e. 37—4.), aki királyi címmel uralkodott Palesztina felett, Jeruzsálemet díszes épületekkel gazdagította, a templomot is újjáépíttette s arra törekedett, hogy a római műveltség eszközeivel virulóvá tegye az országot. De a zsidók gyűlölték őt s

a többi helytartókat is. A kormányzás munkáját zendülések zavarták meg. A nép és hódítója közt az ellentét mind feszültebb lett. Végre is a türelmüket vesztett császárok és helytartók kegyetlenül kezdték eltiporni az országot; nem felvirágoztatni, hanem kizsákmányolni igyekeztek. Kr. u. 70-ben végre Titus római hadvezér s később császár bevette és elpusztította Jeruzsálemet s a népet az egész világon szétszorta. Beteljesedett Krisztus jövendölése: kő kövön nem maradt az országból. (Máté ev. 24. r. 1—2. v.)

Az eleinte egységes tartomány Jézus születésekor és működése idején már több részre volt darabolva. Az északi rész neve *Galilea* volt, a keletie *Perea*, ezeket a Nagy Heródes fia, Antipás Heródes kormányozta (Kr. e. 4.—Kr. u. 39). A nyugati rész *Samária*, a déli *Judea* volt. Ez utóbbinak székhelyén, Jeruzsálemben lakott a római helytartó, Jézus idejében Pontius Pilátus (Kr. u. 26—36.), egy véreskezű, kegyetlen és ingatag lelkű katona. Ezekhez járult még északkeleten *Filep negyedes fejedelemsége*, amelyben már nagyrészt pogányok laktak.

A római helytartók nagyon kegyetlenül bántak a néppel; műveletlen, makacs és tisztátalan söpredékeknek tekintették és megvetették; zsarolásaikkal a legnagyobb nyomorba döntötték s a legkisebb jelre, mely a lázadás gyanúját keltette fel, katonáikkal vérfürdőket rendeztettek. De hogy az ország ide jutott, annak nagyrészt maguk a zsidók voltak az okai, mert a római uralom más országban, ahol meghódoltak előtte, a békének, műveltségnek s az anyagi jóllét nagy fellendülésének kezdetét jelentette, csak erre a szerencsétlen országra hozott nyomort és pusztulást.

Ha ennek okát keressük, azt abban a kibékíthetetlen ellentétben találjuk meg, mely a zsidó népet a rómaiól elválasztotta. A zsidóságot hagyományai, faji sajátosságai s egész jelleme homlokgyenest ellenkezőjévé tette annak, amilyen a római volt. A római a józan értelemnek, a szervező politikának, a katonai fegyelemnek s főképp a gazdasági és jogi műveltségnek népe s legfőbb törekvése az volt, hogy az értelem és fegyver erejével *katonai alapon nyugvó rendezett világbirodalmat* alapítson. Ezzel szemben a zsidó korlátolt, rajongó, szenvedélyes, fegyelmezetlen, rendhez és intézményekhez nem szoktatható volt. Az ő eszménye is világuralom volt, a próféták jövendölései alapján egyre türelmetlenebbül várta azt a csodálatos fordulatot, mellyel Isten Jeruzsálemet teszi a világ középpontjává s a zsidóságot a világ urává. Az ígéretek birtokában magát szent-

nek, Isten választott népének tartotta, azért az idegen népeket, magát a római is lenézte és megvetette, de vele szemben nem tudott mást tenni, csak tehetetlenül gyűlölte és folytonosan lázongott hatalma ellen. Ez volt a főoka a helytartók keményebb, olykor kegyetlen eljárásának s később az ország pusztulásának is.

Jézus idejében nem is volt már semmiféle olyan hatalom a zsidó nép kezében, ami egy országot önálló állammá tesz. Hadügyet, pénzügyet, legfőbb bíraskodást, közigazgatást mind elvette tőlük Róma, de meghagyta szent törvényeiket, vallási önállóságukat és bírói testületüket, a synedriumot, mely Jézust is halálra ítélte. A római császárok, főként *Tiberius*, tiszteletben tartották ezeket a jogokat s ügylátszik, a helytartókkal szemben is igazat adtak néha a népnek. Erre mutat Pilátus esete is. (Ján. 19. r. 12. v.). Azonban ez a vallásszabadság is csak gúnyolódás számba ment a hódítótól, ha meggondoljuk, hogy a zsidóság vallásának középponti gondolata a *világuralom* volt.

De nemcsak a római világuralomra való törekvés volt az ország romlásának oka, a pusztulás csiráit rejtették magukban a belső állapotok is. Az ország belsőleg is szét volt tagolva. A judeai zsidók, élükön a papsággal, írástudókkal, farizeusokkal s a gazdag arisztokráciával megvetették és lenézték a szegény, műveletlen s szerintük vallástalan galileabelieket, mindkét rész gyűlölte a samariabelieket. De valamennyien legjobban gyűlölték mégis a *publikánusokat*, azokat a kalmárlelkű, adószedő zsidókat, akik a helytartótól az adót bérbevették s azután annak háromszorosát, négyszeresét hajtották fel a népen, ezeket, mint hazaárulókat, az elnyomók cinkosait, az Úr legelvetemültebb ellenségeit minden igaz zsidó szívéből gyűlölte.

Ilyen volt Zsidóország Jézus korában. Vidékek szerint szétszakadozott nép, egymás ellen gyűlölködő társadalmi osztályok s aljas hazaárulók keveréke; földretiporva, elnyomói iránt táplált tehetetlen gyűlölettel, reménytelenül vergődött hódítójának vas-sarkai alatt.

c) Jézus kortársai.

A népnek nem minden rétege érezte egyformán a római iga súlyát. Elsősorban a „szegény, keményen dolgozó, minden örömet nélkülöző” föld népe, a szegénysorsú osztály érezte legelviselhetlenebbül az élet súlyát: a pásztorok, a halászok, a földművesek,

akikből Jézus Krisztus válogatta ki a maga barátait. Voltak azonban a zsidóságnak olyan osztályai és pártjai is, melyek bár gyűlölettel viseltettek a rómaiak iránt, viszonylag mégis jólétben, hatalomban, tiszteletben éltek.

Ilyenek voltak elsősorban a jeruzsálemi *papok*, élükön a *főpappal*, az egész zsidóság fejével. Jézus idejében előbb *Hannás*, azután annak veje *Kaiafás* volt a főpap. A papok, mint a templomi istenitiszteletek, áldozatok végzői s a szent törvények legfőbb felügyelői, nagy tekintélynek örvendettek, gazdagok és befolyásosak voltak s vallásos ügyekben bírói hatalommal is rendelkeztek, kivéve a halálos ítélet végrehajtásának jogát. A törvény betűjének s főleg a maguk önző érdekeinek (Ján. ev. 11⁴⁸. v.) bálványozói voltak. Jézussal csak élete végén találkoztak s akkor messiási bevonulásáért, a templomi kufárok kiveréséért, félreértett szavaiért és főleg féltett hatalmuk érdekében szembefordultak vele, mint a törvények és a kultusz felforgatójával és istenkáromlóval.

A zsidóság másik nagytekintélyű rendje voltak a *rabbik*, vagy *írástudók*. Ők tudós emberek voltak. A nép csodálattal és tisztelettel tekintett rájuk. Feladatuk a szent törvények magyarázata, a törvény rendelkezéseinek az élet minden egyes mozzanatára való kiterjesztése; végre a tanítás volt, amit ingyenesen kellett folytatniok s ami a szent íratok betanításában és magyarázásában állott. Ők voltak a nép orvosai is. Vallásosságuk a betű imadásában, külső betöltésében és kínos, aprólékos magyarázgatásában az u. n. *kazuisztikában*¹ állott. Ők voltak Jézusnak legnagyobb ellenségei, mert Jézus lolkülete semmit sem vetett annyira meg, mint a szőrszálhasogató és természetlen bölcselkedést, a hit és a szeretet életének megölését.

---

¹ A kazuisztikus magyarázat lényege abban állott, hogy a törvény általánosan kimondott rendelkezéseit tovább ágaztatták az élet minden apró eshetőségére. Ebben azonban aprólékosságuk oly földhözragadt, szőrszálhasogató volt, hogy üres formalismusával megölte a szeretetnek minden csíráját. Például említjük meg, hogy a szombatnap bűjt pontosabb körülírása érdekében a rabbik megállapították, hogy az egész napi ételmennyiség súlya egy datolyaszem súlyának felelhet meg, magvastól számítva; a víz egy korty lehet. Ennél többet enni és inni bűn, a törvény megrontása. Ha valakire szombaton rászakadt a ház, aznap csak orrát volt szabad kiszabadítani, hogy lélekzelhessen; többet tenni bűn volt. Ha valakit veszett kutya mari meg szombaton, aznap semmivel sem lehetett rajta segíteni, mert az életveszély nem volt közvetlen etc. Tudjuk,

Az írástudók által megállapított szent élet szabályainak gyakorlati mintái a *farizeusok* voltak. Ők vállalkoztak arra, hogy az írástudók által elméletileg megállapított életeszményt a nép között gyakorlatilag képviseljék. Ők voltak az igazi nemzeti párt, telve zsidó faji gőggel, az idegen iránt való gyűlölettel s a nemzet jövődjén, a Messiás eljövetelén csüngő szenvedélyes várakozással. Alapvető meggyőződésük volt, hogy a nemzet jövődje a törvények legszigorubb megtartásától függ, mert az igazságos Isten csak szent néphez küldi el a Messiást s csak szent népnek adja a világhatalmat. Ép ezért lángoló haraggal fordultak azok ellen, akik a törvénynek csak legkisebb külső rendelkezését is megszegték, mert ezeket egyenesen a nemzet ügyének árulója gyanánt tekintették. Ők maguk a legkínosabb pontossággal tartották meg a szombat szentségét, a bűjtőt, mosakodást, az előírt imákat, a kiszabott alamizsnáskodást, fizették az adót, mutatták be áldozataikat, ügyeltek a rituális tisztaságra, mindezt nem szívből, lélekből, hanem azért tették, hogy kiérdemeljék Isten jutalmát: a zsidóság világhatalmát. Nem csoda, ha halálos gyűlölettel fordultak Jézus ellen, aki a szombati munkaszünet szentsége dacára gyógyított és tanított szombaton, minden szavával a belső, lelki tisztaságot sürgette, a világ fölött való uralomról mitsem tudott s magát mégis Messiásnak mondta.

Viszont érthető az Úr haragja is, mellyel őket ostromozta, hiszen a farizeusok kegyessége egyenesen ellentéte volt az igazi kegyességnek. Mert a farizeusok mindent kihívón, a piac számára cselekedtek: az utcasarkokon fennálva, a templomban hangos szóval, büszkén kifeszített mellé imádkoztak, (Mt. 6. r., 5. v. Luk. 18. r., 10—14. v.); mikor bűjtöltek, befeketítették arcukat, megszagatták ruháikat (Máté 6. r., 16. v.); alamizsnájukat kűrtharsogás

---

hogy Jézus szeretete szombatnapi gyógyításáiban mint törte át a rabbinus-
okoskodás lelketlen korlátait. Különös gonddal állapították meg a rabbik a *tisztaság*
szabályait. Mivel a törvény szerint a betegség, halál, idegenekkel való érint-
kezés etc. mind tisztátalanságot okozott, a legkínosabb aprólékossággal állapították
meg a tisztátalanító körülményeket, melyek között voltak pl. az a víz, amelyben
azelőtt római v. más pogány fürdött, az a kő, amely sírt jelzett valaha, minden
beteg etc. A megtisztulás ceremoniáinak se szeri, se száma nem volt. Nem
csoda, ha a szegény tudatlan népnek se ideje, se tanultsága, se pénze nem volt
a törvények megtartásához. Ezért sújtották a szegény néposztályt a rabbik és
farizeusok a leggőgösebb megvetéssel.

közt szórták az utcán (Máté 6. r., 1—2. v.): egyszóval mintegy kérkedve, önhittén állottak a világ és Isten elé: ime, mi igazak vagyunk! A felfuvalkodott, „képmutató“ farizeusokat Jézus Krisztus kiméletlenül ostorozta, mert a bennük rejlő bűnös követelőzés az Istennel szemben, mely egyenesen ki akarta a törvények külső megtartása által *kényszeríteni* Istentől a zsidóság világuralmát, megölte a lélek alázatosságát, szeretetét, belső jóságát és tisztaságát.

A farizeusok vallási és nemzeti fanatizmusával egyenesen ellenkező véletet képviseltek a *sadduceusok*. Ők tulajdonképen a zsidó arisztokráciát alkották; származásra nézve ősi, előkelő családok sarjai voltak. Vagyonuk a világi műveltség megszerzését is lehetővé tette nekik, ép ezért szabadabb szellemű, szélesebb látókörű emberek voltak a farizeusoknál és azok mestereinél, az írástudóknál.

De ezzel együttjárt az is, hogy a római hódítok iránt, ismervé, megértve műveltségüket, nem tanusítottak oly elfogult gyűlöletet, mint amazok; sőt gyakran barátkoztak is a római hivatalnokokkal, utánozták szokásaikat, belemerültek fényűző és romlott életükbe. A messiási váradalmakra nem sokat adtak, mint babonát és a műveletlen lelkek képzelődéseit, megvetették azokat; az egész nemzeti fanatizmus hidegen hagyta őket, a vallás dolgában többnyire cinikusok és közönyösek, életfolytatásukban pedig léhák voltak. Jézus őket vette mintául, mikor a gazdag emberekről beszélt, akiknek nehezebb bejutni a mennyek országába, mint a „tevének tű fokán,“ vagy amikor arról a gazdagról beszélt, akinek palotája előtt, míg ő odabenn dőzsölt, Lázár sebeit az ebek nyalták s aki aztán kárhozatra jutott. (Máté 19. r., 23—24. v. Luk. 16. r., 19—31. v.) Keresztelő János pedig egyenesen „mérges kígyók fajzatainak“ nevezte őket. (Máté 3. r., 7. v.) Egész lelkületüket híven tükrözi Herodes esete, aki, mikor Pilátus a megkötözött Jézust hozzá küldötte, örült, *hogy valami csodát fog látni*; mikor pedig az Úr szóra nem méltatta, „semminék állította“ és gúnyt űzött belőle. (Luk. 23. r., 7—12. v.) A sadduceusokat csak a léha kíváncsiság vitte egyszer-másszor Jézushoz. Szívük az Úr példázatában jellemzett útszélhez, köves és tövises talajhoz hasonlított: szent és nemes dolgok nem verhettek benne gyökeret.

Az életfolytatás tekintetében a sadduceusok legmerekvebb ellenlábasai az *essenusok* voltak, akik szerzetesi szabályok szerint,

szigorú szegénységben, kemény fegyelem alatt éltek a Holt tenger partvidékén és vezekeltek a világ bűneiért.

Mindezen osztályokkal és pártokkal szemben állottak a *samaritánusok*, egy néptörzs, mely a provincia nyugati részén lakott s az idegen hódítók által betelepített keleti népek és a szétszórt zsidóság keveredéséből állott elő.

Ez a nép magát zsidónak tartotta s életét a Mózes törvényei szerint rendezte be; de nem volt betüimádó és vallásossága sokkal szellemibb volt a zsidokénál. Jézus rokonszenvvel viseltetett irántuk és az őket gyűlölő zsidók előtt védelmébe vette őket. Egyik legszebb példázatában a könyörület mintaképeül egy samaritánust állított oda (Luk, 10. r., 25—37. v.) s Istenről tett legfenségesebb kinyilatkoztatását („Az Isten szellem.”) egy samaritánus aszszonynak mondotta a Jákób kútjánál. (Ján. ev. 4. r., 24. v.)

¶ Maga a *nép* e pártok, osztályok és irányzatok között tájékozatlan sötétségben élt. Egyfelől a római katonák zsarolták és kizsárolták, másfelől saját vezetőik ostromolták őket. A hódítók mind több és több pénzt, a farizeusok és papok mind több és több kegyeséget kívántak tőle: mindkét fél pedig megvetette és sorsával egyik sem törődött. Természetes, hogy nemcsak a tudatlanság és a babona, hanem a nyomorúság bűnei is ellepték a földhözragadt páriákat. Hiányzott az a szem, amely meglássa a nyomorban és szennyben eltemetett isteni értéket: az örökkévaló *lelket* és azt kiemelje, megtisztítsa, ragyogóvá tegye. Pedig a nép lelkének mélyén is ott élt a vágy egy jobb, igazabb, tisztább élet után. A falueskák synagogaiban forró imádságok szállottak ég felé a szabadító után, aki összetöri majd a láncokat és ad békességes, viruló életet az ő népének.

Különösen a *Messiás várása* volt az a pont, ahová a nép vallásos hitének és reményeinek összes szála egybefutott. A Messiást a papok, írástudók, farizeusok is várták; de az ő váradalmukban több volt a nemzeti gőg és az idegenek iránti bosszúszomj, mint a szegény népében. Ők Dávid családjaiból származó földi királyt, hatalmas vezért vártak, aki összetöri a rómaiak uralmát, sarka alá tapossa a világot és örök birodalmat alapít, a melyben a kegyesekkel uralkodik mind az idők végezetéig. A nép pedig nemcsak a rómaiak pusztítóját várta, hanem az igazságtalanság eltörlőjét, általában a jobb, békésebb, tisztább élet megteremtőjét, az „*Ember fiát*“, akit Dániel próféta látott „éjszakai

látásokban“ leszállani a felhőkből és ülni a világbirói székbe. Egészen bizonyos, hogy a bűn és nyomor mélységeiben vergődő néptisztább, igazabb várakozással csüngött az Isten küldöttjén, mint vezetői.

d) *Keresztelő János.*

Keresztelő János, a 30 év körül jelent meg a judeai pusztában és „Isten országának“ eljöveteletét hirdette. Igazi próféta lélek volt. Lehányta magáról a nemzeti gőg béklyóit és az embereket két csoportba osztotta: nem zsidó és idegen, hanem jó és rossz volt a két-csoport neve. Kijelentette, hogy Isten előtt semmit sem ér a zsidóvérből való származás, mert Isten a kövekből is támaszthat fiakat Ábrahámnak. A legkegyesebb zsidókat, a farizeusokat elkergette magától; a római katonákat és a publikánusokat megtérésre hívta és tanáccsal látta el. (Luk. 3. r., 12—14. v.) Ítéletet hirdetett, mely az egész világra eljövendő. „A fejsze — mondotta — rávettetett a fák gyökerére, minden fa, amely jó gyümölcsöket nem terem, kivágatik és a tűzre vettetik.“ Az ítéletet a Messiás hajtja végre, aki fenséges és kérlelhetetlen: „Tűzzel keresztel, szórólapátja kezében és megtisztítja az ő szérűjét, a gabonát a csűrbe takarja, a polyvát megégeti olthatatlan tűzzel.“ (Luk. 3. r., 16—17. v., Máté 3. r., 11—12. v.)

Az embereknek tehát meg kell tisztulniok bűneikből és úgy várni a rettenetes napot. E megtisztulás jelképe gyanánt használta a keresztelést, a vízbe való alámerítést. A keresztiséget Jézus is felvette és ekkor megrendítő jelenet történt. Az ég megnyílt, Isten lelke szállott reá galamb képében és szózat hallatszott: „Ez az én szerelmes fiam, akiben gyönyörködöm.“ (Máté 3. r., 13—17. v.; Márk 1. r., 9—11. v.; Luk. 3. r., 21—22. v.)

Keresztelő János nagysága alázatosságában nyilatkozott meg. Nagy sikerrel prédikált; ezer meg ezer ember hallgatta és keresztelkedett meg bűnei bocsánatára és az a hír terjedt el róla, hogy ő a Messiás. Könnyen felhasználhatta volna e hiedelmet hatalom és dicsőség szerzésére; de ő elútasította magától ezeket. Nyíltan megmondotta, hogy ő nem Messiás, sőt még arra sem méltó, hogy a Messiás sarujának a szíjját megoldja. Ő egyszerűen kiáltó szó, figyelmeztető hang: „térjete meg, mert elközelített a menyneknek országa.“ (Ján. ev. 1. r., 19—27. v.) Ez a *nemes alázatosság* jellemének alapvonása. Alázatossága azonban szent méltó-

sággá és lángoló haraggá lett akkor, amikor a bűnt kellett ostromoznia. Bátran szembeszállott a gonózsággal s magának Heródes királynak is szemére vetette bűnét, amiért börtönbe került és a király bűnös szeszélyéből és a királyné álnok bosszújából életét is veszítette. (Máté 14. r., 1—12. v.)

Keresztelő János nagyságát egy más körülmény is mutatja. Ő egészen más Messiást várt, mint a milyen Jézus Krisztus személyében eljött. Haragos, kérlelhetetlen bírót várt és Jézus szeretetet, bocsánatot, örömet, vigasztalást hozott. A próféta Heródes börtönében sokat töprengett magában: vajjon Jézus-e a Messiás és ő tévedett Isten szándékai felől? El is küldötte Jézushoz tanítványait a nagy kérdéssel: „Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk?” (Máté 11. r. 2—3. v.). Jézus felelet helyett rámutat munkája eredményére és ezt izeni neki: „Menjetek el és jelentsétek Jánosnak, amit hallatok és láttok: vakok látnak, sánták járnak, poklosok tisztulnak meg, siketek hallanak, a szegényeknek örömmizenet hirdetik. Boldog, aki én bennem meg nem botránkozik” (6. v.). És János elgondolkozván az üzenet felett, belátta, hogy Isten nagyobb, jobb és a Messiás lényesebb, mint ahogy ő képzelte, mert a szeretet és a bocsánat nagyszerűbb, mint a harag és ítélet. Belátta, hogy Jézusban Isten üdvözítő ígérete és nem haragja teljesedett be, mint a hogy előre hirdette is prófétái által. (Ésaiás 35. r. 5. v.). Belátta csalódását és heismerte azt, mikor így szólott Jézusról: „A völegény barátja örvendezve örül a völegény szavának. Ez az én örömöm immár betelt. Neki növekednie kell, nekem pedig alá szállanom” (Ján. 3. r. 29—30. v.). Ebben a boldog megalázkodásban tett bizonyosságot Keresztelő János arról, hogy az Istent szerető, alázatos lélek számára a csalódás is az üdvösség kapujává válik. Maga Jézus Krisztus adta meg Keresztelő Jánosnak a legnagyobb elismerést, mikor őt a próféták legnagyobbikának magasztalta. (Máté 11. r. 11. v.).

Keresztelő János elévülhetetlen érdeme az, hogy bűnbanatra hívó beszédével ő tette fogékonnyá Jézus Krisztus munkája számára a szíveket; ez az ő része az örökkévaló Isten üdvözítő világtervében.

e) Jézus élete.

1. A *Jézus Krisztus születéséről* szóló történetek annak a nagy szeretetnek bizonyosságai, mellyel követői vették körül őt. Az első

keresztyének tapasztalták, hogy Jézusban a Messiás, a Megváltó jött el e világra s születésének körülményei is ezt hirdették nekik.

Azzal, hogy Bethlemben született, Mikeás prófétának a Messiás felőli jövendölését látták beteljesedve. (Mik. 5. r. 2. v.). Hogy istállóban, jászolbölcsőben aludta első álmait: ez biztatás a szegények és nyomorultak számára, hogy Isten lehajol hozzájuk és magához emeli őket. Hogy a bölcsek, Simeon és Anna is meghajolnak előtte, ez azt mutatja, hogy nemcsak a szegények, hanem a hatalmasok is megtalálják Benne megváltójukat s Ő minden emberi szívnek tud örömet és békességet adni. Hogy sok ezer gyermek meghal a Heródes kegyetlensége miatt, Ő pedig életben marad és Istennek oltalma védi az egyiptomi bolyongásokban is, ez azt mutatja, hogy Isten előtt nagyon drága annak az *egy gyermeknek*, a kis Jézusnak élete. Az angyalok éneke, az égen és földön lett csuda-dolgok, mind annak a legnagyobb csudának hirdetői az első keresztyének szemében, hogy megszületett az Üdvösség Fejedelme, amit ők már tudtak, mert szívük szeretetében és békességében boldogan tapasztaltak.

2. *Jézus gyermek- és ifjúkoráról* nagyon keveset tudunk. Azt tudjuk, hogy koragyermekségétől kezdve Názáretben, Galilea egy kis hegyi városkájában növekedett. (Máté 2. r. 19—23. v., Lukács 2. r. 39—40. v.). Tudjuk, hogy atyja ott ácsmester volt és hogy ő is ezt a mesterséget tanulta (Márk 6. r. 3. v.). Későbbi tudósításaink többször mutatják, hogy szülei nagy szeretettel vették körül és hogy miután édesatyját korán elveszithette, édesanyja iránt ő is igaz gyermeki szeretettel viseltetett s utolsó órájában is reá gondolt, mikor tanítványának, Jánosnak gondjaira bízta őt. (Ján. ev. 19. r. 26—27. v.). Azt is tudjuk, hogy 4 fiú és több nőtestvére is volt. (Márk 6. r. 3. v.). Lukács tudósít egy megragadó esetről, mely 12 éves korában történt vele, mikor szülei felvitték a jeruzsálemi templomba. (Luk. 2. r. 41—52. v.). Lelkének emberfeletti nagysága itt villant ki először, midőn beszéde a zsidó tudósokat és papokat egészen elbűvölte s itt mondja ő maga először, „hogy neki a mennyei Atya dolgaival kell foglalkoznia“. Lukács evangélista azzal jellemzi gyermek- és ifjú éveit, hogy „gyarapodék bölcsességben, testének állapotjában, az Isten és emberek előtt való kedvességben“. (Lukács 2. r. 52. v.).

Ennyi mindaz, amit Jézusról 30 éves koráig tudhatunk. Harminc éves korában úgy lép elénk, mint a szentséggel és szeretettel

teljes isteni élet hordozója. Ettől kezdve minden tette, minden gondolata a legtökéletesebb összhangban van; szavai között nincs ellentmondás, ítéleteiben biztos, tetteiben határozott; jelleme, személyisége szeplőtelen és teljesen befejezett. Jézus a világtörténelemnek legnagyobb csodája. Mig ugyanis az emberek, még a legkiválóbbak is, életük végéig változnak, fejlődnek: Ő felette áll a változás törvényének, az Ő jelleme attól a pillanattól kezdve, hogy 30 éves korában megjelenik előttünk, élete végéig egyforma, változás nélküli, tökéletes.

3. Ha Jézus *je'lemét* igazán ismerni akarjuk, nem szabad elfelednünk, hogy az mindig *két* szempontból érthető meg. Mikor a gazdag ifjú Jézust „jó“-nak nevezi, ő így válaszol: „Miért nevezel engem jónak? Senki sincs jó, csak az Isten“. (Márk 10. r. 18. v.). Ellenségeinek pedig nyugodt öntudattal mondja: „Én és az Atya egy vagyunk“ (Ján. 10. r. 30. v.) s tanítványaihoz így szól: „aki engem látott, az Atyát látta“. (Ján. 14. r. 9. v.). Egyfelől tehát alázattal hajlik meg az Atya előtt, másfelől királyi fenséggel áll az emberekkel szembe. Egyik arculatával Isten felé fordul s ez az arculat egy alázatos, hálás gyermeké. Másik arculatával felénk fordul s ez az arc egy királyé, az élet parancsoló Fejedelméé. Istennel szemben *fiúsága*, velünk szemben *isteni* mivolta domborodik ki. Istennel szemben az igazi embert, velünk szemben az igaz Istent képviseli. A mulandó az örökkévalóval egyesült benne emberi testben. Ez adja meg Jézus jellemének páratlan jelentőségét s ezt igyekeztek kifejezni az értelem számára az ősi keresztyén hittételek mélyértelmű tanításai. (V. ö. Zsid. 5. r. 7. v., Luk. 10. r. 23. v., Máté 12. r. 6, 41—42. v., Márk 2. r. 25. v., Ján. 8. r. 52—59. v.).

4. Jézus Krisztus egész életét fájdalmas *egyedüliségben* élte le. Bár szíve mindenekfelett szomjuhozta a szeretetet, egészen megértő szívre nem talált. Már 12 éves korában szülei és a nép vezetői között egyedül áll a maga érzéseivel és gondolataival (Luk. 2. r. 41—52. v.); teljes egyedüliségben küzdi meg harcát a kísértésekkel a puszta magányában (Máté 4., Márk 1. r. 12—13. v.); honfitársai nem értik meg és „a próféta tisztesség nélkül marad a maga hazájában“ (Luk. 4. r. 24. v.); sőt édesanyja és testvérei is, akik szerették, háza akarják vinni őt a nép közül, mert beszédéből azt hitték, hogy „magán kívül van“. (Márk 3. r. 21. v.). Életének végéig oly kevéssé ismerték őt az emberek, hogy a legkülönbözőbb véleményeket táplálták róla (Máté 16. r. 13—28. v.); végtére el

kellett szakadnia édesanyjától és testvéreitől is (Márk 3. r. 31—35. v., Máté 12. v. 46—50. v., Luk. 8. r. 19—21. v.) s utolsó napjaiban fájdalmasan kiáltott fel, látva még tanítványai idegenkedését is: „Ime eljött az óra, hogy eloszoljatok ki-ki az övéihez és engem egyedül hagyjatok!” (Ján. ev. 16. r. 32. v.). De hozzáteszi: „Nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van” *Amilyen mértékben az emberek elfordultak tőle, úgy kapcsolódott mind szorosabban Istenhez és találta meg benne egyedüli kincsét.* Nehéz óráiban elvonul az emberektől: éjszakákat tölt magányos hegyek tetején, a hajnal derengéséig imádkozva és lélekben Istent keresve (Márk 1. r. 35. v., Máté 14. r. 23. v., Luk. 6. r. 12. v.); utolsó éjszakáján a Gecsemánében Istenben nyugszik el a halál előtt vergődő lelke s végtére diadalmasan, egészen átolvad élete az Isten életébe, mikor a kereszten így sóhajt fel: „Atyám a Te kezeidbe ajánlom lelkemet!” (Luk. 23. r. 46. v.).

5. *Környezete* részéről mindinkább hidegséget, közönyt, hálátlanságot tapasztalt, de azért az ő szíve nem fordult el az emberektől. Élete a szeretet élete volt. Nem azért jött, hogy kárhoztassa a világot, hanem, hogy megtartsa (Ján. 3. r. 17. v.), hogy „aki hiszen ő benne, egy is el ne vesszen, hanem örök élete legyen” (Ján. 3. r. 16. v.). Pedig, amint láttuk, az a környezet, amelyben élt, fenékgig romlott volt; tele a nyomoruság, zsarnokság, lelketlen önzés és felfuvalkodottság bűneivel. És Jézus mégsem kárhoztatta őket, csak a megátalkodottság bűnével szemben volt kérlelhetetlen (Ján. ev. 9. r. 41. v.); különben egyenesen a „bűnösök” társaságát kereste és ellenségeinek egyenesen kijelentette, hogy „nem az egészségeseknek van szüksége orvosra, hanem a betegeknek” (Luk. 5. r. 31. v.). Magatartása egészen új dolog volt Izraelben s nemcsak a farizeusok, hanem még a nép is megbotránkozott azon, hogy Jézus a bűnösökkel milyen közvetlen módon érintkezett. (Máté 11. r. 19. v.). S valóban csodálatos volt a Jézus társasága. A kegyes zsidók gögös megvetéssel fordultak el azoktól, akik nem olyanok voltak, mint ők. Gyűlölték minden idegent, gyűlölték saját honfitársaikat is, ha idegennel érintkeztek, főleg a publikánusokat, a műveletlen népet, amelyik nem ismerte a törvényt, a szegényeket, nyomorultakat, betegeket, bűnösöket. És Jézus épp a megvetetteket kereste fel vigasztaló szavaival és segítségével. A hitben ingadozókat, a reményteleneket, a betegeket, nyomorgókat; azután a bűnösöket, a megvetedett nőket, a publikánusokat s nem volt olyan megvetett, akit

fel ne karolt volna, ha csak egy szikráját látta benne a megjavulás szándékának. Abban pedig, hogy a legszennyesebb lélekben is meglassa a remény szikráját és meghallja az elfojtott sikoltást a jó után: páratlan mindörökre, mert ő Isten szemével látta a lelkeket.

Habozás nélkül ment bele a bűn és nyomor világába; égető láng volt, melynek nem árthat semmi, de amely minden tisztátalanságot kiéget. Lényének szent tisztasága áthatotta, újjáteremtette azokat, akiket megragadott. Így teremtette újjá és tette rajongó követőivé Mátét és Zakeust, a lelketlen publikánusokat, Mária Magdolnát, a bűnös asszonyt. (Luk. 19.). Tanítványait is a legszegényebb és gyarló emberek közül választotta: halászok, publikánusok, szegény földmívesek, sokszor reménytelenül romlott emberek közül is magához hívott egyet-egyet és akiket magához kapcsolt, azokat Isten gyermekeivé tette. Ellenállhatatlanul, mindenható erővel lett úrrá azokon a lelkeken, akik „az övéi” voltak.

ő *Munkáját* az evangelisták két szóval jellemzik: „tanított és gyógyított.” Tanításával később foglalkozunk. Első sorban csodálatos *gyógyításait* kell szemügyre vennünk. Mindenek előtt tudnunk kell, hogy a zsidók a betegséget Isten büntetésének tekintették. A tisztátalan betegek — a zsidók felfogása zzerint — Isten átkát hordozták magukon, Isten levette róluk gondviselő kezét s a démonok (ördögök, a Sátán birodalma) hatalmának engedte át őket. Ezért a betegeket, különösen az ideg- és elmebetegeket és a belpoklosságban szenvedőket a zsidók kerülték, kiűzték maguk közül, sőt bántalmazták is „az Isten átkozottjait.”

Jézus nem fordult el a betegektől, hanem segíteni akart rajtuk. Már ezzel is reményt ébresztett szívükben. Az evangéliumok különösen a belpoklosok, bénák, gutta ütöttek, vakok, süketek, némák, azután a lelki betegek gyógyítását írják le. Mindezeknél a gyógyító erő Jézus lelkének varázsos, megrázó ereje. Ő maga a hitet jelölte meg a gyógyulás feltételül. (Márk 9. r., 14—28. v.) Jézus a lelki élet eszközeivel gyógyított és távol állott tőle minden kuruzslás. Gyógyító munkáját maga is sokszor bűnbocsátnak tekinti, máskor pedig azt hangsúlyozza, hogy a betegség nem büntetés, hanem Isten dicsőségének kinyilvánítására való. (Luk. 5. r., 20. v., Ján. 9. r., 3. v.)

Mint hogy a betegséget Jézus kortársai a démonok munkájának tekintették, Jézus gyógyításait ördögűzésnek nevezték; így beszélnek arról, hogy kiűzi a néma, süket, vak, dühöngő ördögö-

ket. Épen ezért, ellenségei azt akarták bizonyítani, hogy hatalmát a Sától nyerte, Jézus azonban nevetségessé tette gondolkozásukat (Máté 12. r., 24—48. v.) s gyógyító erejét isteni küldetése jelének tekintette.

A megmentett betegek rajongó szeretettel vették körül s mindenkinek hirdették hatalmát és jóságát. A szeretet és csodálat különösen azokból a történetekből sugárzik felénk, melyek gyógyítási s más természetü csodatételeit beszélik el. Ezek a történetek többnyire lélektanilag érthetők s mindvalamennyi mély-vallásos igazságok foglalatja. Ahol pedig az emberi ész nem bírja a csodát megérteni, ott az emberi szív érzi meg, hogy Jézus Krisztusban Isten hatalma és dicsősége jelent meg a földön. Pl. a tengeri vihar; (Luk. 8., 22—25.) a kapernaumi százados esete; (Máté 8., 5—13.) az ördögös meggyógyítása; (Luk. 8., 27—40.) Lázár feltámadása; (Ján. ev. 11, 1—45.) a guttaütött meggyógyítása; (Márk 2., 1—12.) a tengeren való járás; (Máté 14., 23—33.) a kenyerek csodája; (Ján. ev. 6., 1—14.) stb.

7. Jézus munkálkodásának első fele, melyet Galileában végzett, rendkívüli sikerrel járt. Az evangeliumok szerint mindenütt „nagy sokaság követte őt.“ Tanításai, amelyekkel Isten országát hirdette, gyógyításai, csodálatos személyisége rendkívüli hatalmat gyakoroltak a lelkekre. Élete végére azonban ez a sokaság elfogyott mellőle és csak igen kevesen maradtak hozzá hívek. Ennek oka *ellenségeinek* működése volt. Az írástudók, akiknek meddő bölcselkedését semmivé tette; a farizeusok, akiknek képmutató kegyességét lángoló haraggal leplezte le; a papok, akikről irgalmas-ságot és nem áldozatokat követelt; a római hatóság, amelyet ellene ingereltek: életére törtek. Halálát azonban nemcsak egyik vagy másik okozta ezek közül és nem is csak ezek együttvéve, hanem általában *a bűn*. A bűn volt Jézus ellensége. Az emberiség közös bűne. *A mi bűneink*. Beteljesedett rajta Babyloni Ésaiás jóslata: „Összetörtetted a mi bűneinkért“ Jézus miattunk és érettünk szenvedett és halt meg.

Judás kapzsisága, Péter gyávasága, Pilátus közönyös és ingatag volta, a nép vezetőinek féltékenysége, önzése, a nép hálátlansága és állhatatlansága, a kaónak durvasága és kárörme miatt kellett Jézusnak szenvednie s a kereszt borzalmas szenvedései között meghalnia. Ami más szavakkal azt jelenti, hogy azért kellett meghalnia, mert *az ember*; kapzsi, gyáva, közönyös, ingatag, önző, hálátlan, kárörvendő, egy szóval: *bűnös*.

De Jézus nemcsak miattunk, hanem *érettünk* is halt meg. Az ő célja az volt, hogy a világot Istennel kibékítve, az embereket jóvátegye, Istenhez vezesse. Először tanításával, azután feddésével, dorgálásával, majd gyógyításával akarta őket megnyerni. De ez nem sikerült neki. Hasztalan mondta volna Jézus Judásnak, hogy kapzsi, Péternek, hogy gyáva, nem hitték volna el, hiszen Péter még az utolsó este is így szólt Mesteréhez: „Ha mindnyájan megbotránkoznak is benned, én meg nem botránkozikom”. Épp így nem ismerték volna el Pilátus, a nép, a farizeusok, vagy a papok bűnös voltukat. Az embereket meg kellett győzni bűnös voltukról és pedig oly erősen, hogy megrendülve omoljanak össze a bűntudat súlya alatt, hogy azután megragadják Isten kezét. Tanításával, feddésével, gyógyításával nem sikerült neki; *tehát ártatlan szenvedéseivel, meg nem érdemelt szörnyű halálával kellett az embereket bűneik megismerésére vezetnie s ez által a bűn karjaiból kiragadni őket és Istenhez vezetnie.* Ez az ő megváltói szeretete és munkája.

Minden az ő akarata szerint történt; isteni tervszerűséggel, az Ő küldöttje képen kényszerítette ki az emberek szívéből az elrejtett bűnöket s az emberek keresztre juttatták tisztalelkű, szentéletű testvérüket, aki szívének utolsó dobbanásával is érettük imádkozott. Most már nem lehetett bűnös voltukat tagadni, itt nem volt más hátra, mint megiszonyodni a bűntől s összeomlani a kereszts alatt, bocsánatért esedezve. A bűnbánat első könnyeit Péter ejtette s utána jöttek 2000 esztendő óta az emberiség legjobbjai, a megváltottak egész serege. *Mindazok az övéi lettek, akik magukra ismertek Jézus gyilkosaiban és Isten szeretetére a kereszten vonagló Jézusban.* Így teljesedett be Isten üdvözítő terve, aki az ő „egyszülött Fia” adta, hogy valaki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örökéletet vegyen”. (Ján. 3. r. 16. v.).

8. Így lett Jézus a mi Életünk Fejedelmévé. Mert mi, a Jézus gyülekezete, tudjuk, hogy Isten maga öltött benne testet, azért nem maradhatott a halálban, hanem feltámadott és mint Életünk Fejedelme vezet bennünket Isten felé. Rajta kívül nincs út az Atyához, ő az út, az igazság; az élet. Mint örökkévaló mennyei király, az Atyaisten jobbján uralkodik a világ felett, mint minden istemnek teljessége, ítél eleveneket és holtakat és addig kell neki uralkodnia, míg minden ellenségeit lábai alá veti és átadja az országot az Atyának. (I. Kor. 15. r. 15—28. v.).

f) Jézus vallása.

Ha Jézus vallását meg akarjuk ismerni, nem szabad elfelejtenünk, hogy nála a vallás a legszorosabb összefüggésben állott életével. Úgy élt, ahogy tanított, vagyis tettekben és szavakban szólott hozzánk, de mindkettőben Isten igéjét hirdette. Tehát vallását, hitének csodálatos világát nemcsak tanításaiból, hanem életének eseményeiből is kell vennünk s így azt csak az evangéliumok összefüggő olvasása és tanulmányozása által lehet teljesen megismernünk:

1. Tanításai közül leghívebben tükrözik vallását a *Hegyi beszéd* és a *példázatok*. Jézus páratlan tanítómester volt. Különösen a példázatokban ragyog tanítói művészete. A legnagyobb dolgokat a legegyszerűbben tudta hallgatói elé állítani módszerének titka abban rejlik, hogy a szemléleti vonásokat az egyszerű nép életéből vette. Példázataiban a halászok, pásztorok, földmivesek, szolgák a főszereplők, ha királyokról, kereskedőkről, katonákról, előkelőkről beszélt, csak közismert vonásaikat használta fel. Magát és munkáját közvetlen módon jellemzi, mikor vélegénynek, pásztornak, gazdának, magvetőnek, orvosnak mutatja be magát. Páratlan tanítóvá teszi emberismerete is. A lélek teljesen fel volt clőtto tárva érnyeivel és bűneivel, ismerte szükségeit, reményeit, titkos indulatait és a benne rejlő jó csírákat s mindig arra helyezi a fősúlyt, ami híveit leginkább érdekli, vagy leghevesebben gyöttri.

2. Tanításaiban és életében tökéletes tisztasággal mutatta meg nekünk a világok Urát. *Istenről* szóló tanításaiban erőteljesen emeli ki Isten fenségét és szent tisztaságát a bűnös emberrel szemben. Az Isten igazságos, aki számonkéri a szolgáknak adott talentumokat (Máté 25. r. 14—30. v.), váratlanul meg fog jelenni, hogy ítéletet tartson a világ felett. (Máté 24. r. 42—51. v. Luk. 12. r. 42—48. v., Máté 21. r. 1—13. v.). A megátalkodott bűnösöket megsemmisíti (Máté 21. r. 33—46. v. és 13. r. 30. v.). Tanítványait arra inti, hogy ne az emberektől, hanem Istentől féljenek, „aki mind a testet, mind a lelket elvesztheti a gychennában“ (Máté 10. r. 28. v.). Ő maga is szent féltelmet s alázatos tiszteletet érzett Isten iránt. Ezt mutatják azok az esetek, melyekből jellemének egyik vonását ismertük meg: a gazdag ifjútól nem engedi „jó“-nak neveztetni magát, éjszakákon át imádkozva kér segédelmet, a Gecsemánében vérrel verejtékezve keres nyugodalmat. A zsidókhoz

írt levél szerzője pedig azt mondja, hogy „könyörgésekkel és esedezésekkel, erős kiáltás és könnyhullatás közt járult“ Istenhez (Zsid. 5. r. 7. v.) és azt kívánta követőtől is, hogy ilyen lélekkel álljanak meg a szent Isten előtt.

A megátalkodott bűnösökkel szemben kérielhetetlenül hirdeti az Isten büntetését, de akinél csak egy szikráját látja a megjavulásnak, azzal szemben kész a bocsánatra. (Bűnös asszony, Zakeus). A megtérő bűnösök szívét örökre vigasztaló reménységgel fogják eltölteni azok a szavak, melyekkel a mennyei Atya kegyelmét hirdette. A természetlen fügefáról szóló példázatban (Luk. 13. r. 6—9. v.) azt mutatja meg, hogy az Isten milyen türelmes szeretettel vár arra, hogy hozzá forduljunk; a szőlőmunkások történetében (Máté 20. r. 1—15. v.) azt bizonyítja, hogy az Úr kegyelme akkor is a mienk, ha az utolsó pillanatban térünk is hozzá, az evangéliumok egyik legszebb fejezetében (Luk. 15. r.) pedig mélyen megindító szavakkal rajzolja Isten végtelen örömét a megtérők felett. Azonban Isten e bocsánatra kész kegyelmének szigorú feltétele az, hogy alázzuk meg magunkat előtte (farizeus és publikános, Luk. 18. r. 9—14. v.) legyünk irgalmasak (Luk. 10. r. 25—37. v. A könyörülő Samaritánus) és bocsássunk meg embertársainknak. (Máté 18. r. 23—35. v.). Istent a szeretet tökéletességének látja és hirdeti. A világ előtte az Isten atyai hajléka, gyermekei számára felhalmozott kincsekkel, az ő szeretete körülöleli a világot, a mezők liliumát ő ruházza, az ég madarait ő táplálja s az embernek még a hajszálait is számon tartja. (Máté 5. r. 45., 6. r. 28—29. v., 10. r. 29—30. v.). De nemcsak hirdette, hogy az Isten szeretet, hanem ez neki olyan határozott élménye volt, hogy Istent nem is tudja másnak, csak: Atyjának nevezni s Istenhez való viszonyának alapja a feltétlen gyermeki bizalom és határtalan szeretet volt. Az Atya jóságába és szeretetébe vetett hitének ereje legyőzte a szenvedéseket, „terhét könnyűvé, igáját gyönyörűségessé“ tette. Az aggodalmat nem ismerte, sőt az aggodást hitetlen pogányságnak tartotta. (Máté 5. r. 32. v., 6. r. 25—34. v.). Félelem és kétség sohasem bántotta, mert sorsát a Mennyei Atya kezében tudta, amit legmegragadóbban tükröz a tengeri vihar története, mikor a halálos veszedelemben is csendesen alszik. (Luk. 8. r. 22—25. v.).

3. Jézus azzal kezdte meg igehirdetését, hogy *Isten országa* elközelgett. (Máté 4. r. 17. v.). Isten országát várta akkor az egész zsidó nép és ezalatt mindannyian egy csodálatos új világot értettek,

melynek eljövételét az Isten ellenségeinek megítélése előzi meg. A régi világ romjaiból *egy földi birodalom fog kiemelkedni a Messiás kormánya alatt* és ebben a birodalomban Izrael választott népe fog végtelen földi jólétben uralkodni a világ felett.

Jézus is Isten országát hirdette, de egészen mást értett ez alatt. Ő szellemi, erkölcsi közösségnek fogta fel Isten országát, a jó emberek testvéri társaságának, amelyben Isten akarata uralkodik. Úgy értette ezt, hogy Isten akarata át fogja hatni az emberek szívét és mindannyian Isten akarata szerint fognak élni. Isten országa tehát a zsidók földies váradalmával szemben szellemi, erkölcsi ország, amelynek törvénye Isten akarata, tartalma a Krisztusban megjelent isteni élet. Isten országává kell lennie az egész világnak, amelyben a Krisztus által Isten lesz minden mindenkben.

Természetes, hogy maga Jézus is egy új világot várt, mely a földi élet képét egészen át fogja formálni, de ez nem érzéki csoda által, hanem az Isten szeretetében égő emberi szíveken át, erkölcsi erők lassú és hősies munkája árán fog megvalósulni. Ezzel tulajdonképpen örökkévaló célt tűzött elénk, mely felé az idők végéig mind diadalmasabban kell törnie az emberiségnek, amíg az az idők végtelen távolában teljesen megvalósul. Ezt a fejlődő megvalósulást jelképezi a *mustármag* (Máté 13. r. 31—32. v.), mely parányi kezdetből fejlődik az égi madarak terebélyes fájává; a *kovász* (Máté 13. r. 33. v.), mely lassú munkájával áthatja az egész tésztát; az *elvetett mag* (Márk 4. r. 26—29. v.), mely a földbe hullva titokzatos növekedéssel kalásztengerré válik. Isten országa mind erősebb, diadalmasabb lesz, míg végre betölti az egész régi világot és szétveti azt, mint az új bor a régi tömlőt. (Luk. 5. r. 37—39. v.).

Az Isten országába bejutni, ez az ember főfő célja. De ennek nehézségei, akadályai vannak, melyekre Jézus példázataiban világított reá. Nagy akadály az *érzéki alacsony lelkület* és az ebből táplálkozó *léha élet*, amit a *gazdag és Lázár* (Lukács 16. r. 19—31. v.), az *oktalan gazdag* (Luk. 12. r. 13—21. v.) története mutat. Ugyancsak elvonják az embert Istentől az *anyagi gondok és a világi foglalkosságok* is (Máté 6. r. 19—24. v. és Luk. 14. r. 16—24. v.), ha azokat nem eszközöknek, hanem legfőbb célunknak tekintjük. De a legfőbb akadály a *megátalkodott, könnyörtelen lelkület*, mely egyenesen kizárja azt, hogy Isten országának tagjai lehessünk. (A *gonosz szolgál.* Máté 18. r. 23—35. v. A *hitetlen városok.* Máté 11. r. 16—24. v.).

4. Mig Jézus a megtérni akaró bűnösökkel szemben végtelen irgalmat tanúsított, azoktól, akik tanítványai akartak lenni és teljesen követni akarták őt, *feltétlen hősiességet és odaadást követelt*. Jézus tanítványának lenni nem könnyű dolog. Maga Jézus is elszakadt családjától, feláldozta kényelmét, nyugalma, otthagyta hajlékát, nélkülözött, szenvedett, meghalt Istenért. Ezt követeli híveitől is. „Aki föl nem veszi az ő keresztyét és úgy nem követ engem, nem méltó én hozzám” (Máté 10. r. 38. v., 16. r. 24. v.). Mindent el kell hagynia az ő tanítványának, ami Istentől elszakítja: akár családja, akár foglalkozása, akár tulajdona legyen az. (Máté 10. r. 37. v., Luk. 18. r. 28—30. v.). A Jézus tanítványának az egész világot oda kell adnia azért, hogy lelke tiszta maradjon és Istenhez hasonlóvá legyen (Máté 16. r. 26. v., Máté 5. r. 45. v.); e végből teljesen meg kell tagadnia magát elannyira, hogy szeretni tudja ellenségeit is, áldani azokat, akik átkozzák, jót tenni azokkal, akik gyűlölnek és imádkozni azokért, akik háborgatják és kergetik. (Máté 5. r. 45. v.). Nem kisebb célt tűzött ki tanítványai elé, minthogy *oly tökéletesek legyenek, mint a mennyei Atya*. (Máté 5. r. 48. v.). Jézus vallása a hősiesség vallása és aki őt követni akarja, annak be kell iratkoznia a hősiesség iskolájába, melynek ő a *Mestere*, aki amit követelt, azt előbb *mind meg is valósította*.

De bármennyire nehéznek tessék is mindez, lényegében örömteljes igazságot rejteget, amit Jézus e szavakkal fejezett ki: „keresétek *először* Istennek országát és az ő igazságát és *mindezek megadatnak néktek*”. (Máté 6. r. 33. v.). Ez azt jelenti, hogy aki Istenért elszakad a világtól és megtagadja magát, az abban a magasabb, tiszta életben, amelyet Istennel él, visszanyeri az egész világot, meggyarapodik sikerekben, boldogságban, mennyei örömben és a szeretet javaiban.

Jézus vallás ezért: *örömhír*, amely végtelenül többel ajándékoz meg, mint a mennyit áldozatul kíván.

5. Jézus minden nyilatkozata azt tükrözi, hogy ő magát népe *Messiasának* tartotta. A messiási váradalom volt az a forma, melyben egész munkája elhelyezkedett. De a régi kereteket itt is új élettel töltötte meg. Nem az a földi hadvezér és király akart lenni, akit bosszúra várt egész Izrael; eféle kísértéseit korán legyőzte. (Máté 4.) Nem földi birodalmat akart alapítani, hanem Isten országát. Az emberek Istenhez vezérlője akart lenni: a lelkek királya és az élet fejedelme. Ilyen magasabb értelemben teljesedtek be rajta a

próféták jövődölései. Benne megvalósult mindaz, amit az Ótestamentum epedő vágyódással remélt. Ő lett „az a megígért vesszőszál“, az a „kis gyermek“, akiről Ésaías próféta jövődölt: „A virágyszál“, akiben tiszta szépséggel, gyöngédséggel, a szeretet ragyogó fényében jelent meg Isten szentsége és békessége, Ő lett a „szenvedő szolga“, akit a babyloniai Ésaías látott, aki bűneinkért isteni szeretettel áldozta fel magát, hogy minket megváltson azoktól; ő lett az „Embernek fia“, az a világbíró, aki Dániel próféta álmában szállott alá az ég felhőiből, hogy megítélje a világot. Mert életünknek ő az ítélő mértéke, kihez viszonyítva lesz minden cselekedetünk és egész lényünk haszontalanná vagy nemessé! Jézus a Messiás, az igazi, az egyetlen. Minden idők és minden népek Királya és Mestere.

2. Az apostolok.

a) *Források.*

Jézus Krisztusnak, különösen elinte, sok hallgatója volt. Az evangéliumok szerint „nagy sokaság“ követte őt. Azonban mindig volt Jézus Krisztusnak bizalmasabb, szűkebb társasága is, azokból a követőiből, akiket nem pillanatnyi kíváncsiság vagy hirtelen fellobbant rokonszenv kapcsolt hozzá, hanem a tartósabb, komolyabb vonzalom. Így az evangélium egy helyt *hetven tanítványról* emlékezik, (Luk. 10. r. 1. v.) akiket Jézus kettőnként szétküld a városokba, hogy hirdessék Isten országát. De lassankint ebből a társaságból is kiemelkedik egy szűkebb kör, a „tizenkettő“, akik Jézus állandó társaságát alkották s akiknek az evangéliumok neveit is megőrizték. (V. ö. Máté 10. r. 2—4. v., Márk 3. r. 16—19. v., Luk. 6. r. 14—16. v., Ap. Csel. 1. r. 13. v., Ján. ev. 1. r. 43—49.). Sőt gyakran a tanítványoknak egy ennél is kisebb körében látjuk Jézust, legbizalmasabb 3 tanítványa: a kemény Jakab, a heves Péter és a szelid János társaságában. Ezeket a boldog halandókat választotta ki Jézus arra, hogy halála után tovább folytassák munkáját a földön. Minél jobban közeledett élete vége, annál bensőbb, melegebb viszonyba lépett ezekkel az egyszerű emberekből elhívott barátaival, elvonult velük a puszták, magányos hegyek, vagy a galileai tenger magányába és ott építgette lelkükben szent, áldott életközösséget az új élet és az új világ alapjait, melyeken a keresztyénség immár 2000 éves temploma, az *anyaszentegyház* emelkedett fel.

Jézus első és legrégibb tanítványait *apostoloknak* (követeknek, „küldöttek“-nek) nevezzük. Életükről és munkájukról elsősorban az *evangéliumok* beszélnek, azután részben *saját leveleik* és végre az *Apostolok cselekedeteiről* írott könyv, mely egyszerűs mind az őskeresztén egyház első évtizedeinek is legfőbb történeti okmánya. Ez a könyv Kr. u. 100 körül keletkezett és Lukácsnak, az evangélistának feljegyzéseiből állott elő; elmondja az Úr menybemenetelét, az első pünköst és az anyaszentegyház megalapításának történetét, Péter és János közdelmeit és szenvedéseit, István vértanúhalálát, Saul megtérését, az apostolok szétesztlását Izraelben, Jakab apostol halálát és legfőképpen Péter és Pál apostolok munkásságát, egészen az utóbbinak Rómába való meneteléig a 60. év körül Kr. u. Telé van megragadó történetekkel, melyekből meglevenedik előttünk az az ősi korszak, amikor a kis mustármag fejlődésnek indult, hogy majdan terebélyes fává növekedjék. Ezekből a forrásokból kell az apostolok életével és munkájával megismerkednünk.

b) Az apostolok személyisége és munkája.

Az apostoli korszak iratai.

1. *Péter* apostol volt Jézusnak egyik legkedvesebb tanítványa. Mint egyszerű, genezáret-tavi halászt ejtette őt rabul a Mester (Luk. 5. r. 1—11. v.) és ő mindenét elhagyva követte Jézust, akit népe Messiásának tartott. A messiási eszmén makacs rajongással csüngött és korának egy embere sem nőtt úgy hozzá a Messiási váradalomhoz, mint ő. Jézusban azt az Isteni Mestert látta, aki azért jött, hogy dicsóséggel uralkodjék és soha meg ne haljon, hanem Izrael-világhatalmát megalapítva, örökkön-örökké országoljon a földön. Ezt a hitét növelték Jézus csodálatos gyógyításai, a tengeri vihar alkalmával tapasztalt lelki nagysága, a bünösök rajongó imádata a Mester iránt. Erről a hitéről vallást is tett Cásarea Filippinél, midőn a Mester megkérdezte, hogy kinek tartják őt az emberek? Péter habozás nélkül felelt: „Te vagy a Krisztus, az élő Istennek fia“ Jézus ekkor boldognak magasztalta őt és közziklának nevezte, akire anyaszentegyházát fogja felépíteni. (Máté 16. r. 13—19. v.). Péter ekkor már lázban égve várta ez új birodalom csodálatos megalapítását. De ime Jézus e helyett arról beszél, hogy szenvedni fog és halál vár rá. Péter nem érti, ellenkezik: „Mentsen Isten Uram! Nem eshetik az meg teveled!“ Azután türelmetlenül

várja, hogy mi fog történni. És jött az utolsó vacsora, a Gecsemáné kerti éjszaka. Jézust elfogják, elhurcolják, Péter kardot ránt védelmére, de a Mester hüvelyébe parancsolja azt. Majd jön a vallatás, a kínzás, a gúnyolás. Péter a főpap udvarán, hideg hajnali szélben didereg a tűz mellett, a katonák között és azon töpreng, hogy a Messiás hogy türheti mindezt? Nem. Jézus nem Messiás! És megtagadja őt háromszor is. Csak akkor ébred tudatára bűnének, mikor Jézus emlékeztetően rátekin. Ekkor világosodik meg előtte az igazság, hogy Jézus Krisztus királyi akarata alatt tart mindeneket és hogy mindent *ő akart*. Ekkor zokogva, könnyeiben születik újjá. A kereszthalál után ezzel a gondolattal vívódik, az üres sír láttára egyre diadalmasabban érti meg Jézus örökkévaló hatalmát, míg végre Galileában, a tenger partján meglátja megdicsőült Urát és töredelmes vallomással tesz bizonyosságot Jézus előtt szeretetéről, úgy, hogy az Úr rábizza nyáját. (Ján. év. 21. r.). Így lett Péter első zsengeje azoknak, akik megteremtették Jézus egyházát, mikor az első pünköstkor bizonyosságot tett megölt és feltámadott Uráról az ünneplő tömeg előtt, amelyből egyszerre háromezeren keresztek meg az Úr nevére. Ettől kezdve Péter ingadozásnőlküli, hősies vezére maradt a keresztyénségnek és különösen Jeruzsálemben tartotta össze minden üldözések között az Úr bárányait. A hagyomány szerint Rómába is eljutott és ott halt kereszthalált a Néró-féle üldözések alatt Kr. u. 64-ben.

Péter neve alatt *2 levél* maradt az Újtestamentumban, melyekben az élete vége felé közeledő apostol szeretettel vigasztalja hiveit, akik üldöztetést szenvednek; Krisztust állítja eléjük bátorítás, erősítés gyanánt és bölcs szavakban magyarázza a szenvedések értelmét. A levelek alapgondolata jút kifejezésre az I. levél 4. részének 12—13. versében: „Szeretteim! Ne rémüljete meg attól a tüztől, mely *próbáltatás* végett támadt köztetek, mintha valami rémületes dolog történnék veletek; sőt, a mennyiben részetek van a Krisztus szenvedéseiben, örüljete, hogy az ő dicsőségének megjelenésekor is vigadozva örvendezhessete.” — Mind a két levelet áthatja a Krisztus visszajövetelébe vetett erős reménység, mely az öskeresztyén egyház hitének legjellemzőbb vonása volt.

2. *János* apostol nem volt olyan viharos, forrongó egyéniség, mint Péter. Ifjú korában került Jézus környezetébe és szelid szeretettel ragaszkodott hozzá mindvégig. Csak egyetlenegyszer látjuk

haragra lobbanni, amikor a samaritánusok egy faluja nem akarja befogadni a Mestert s ő tüzzel akarja azt elpusztítani. (Luk. 9. r. 54. v.). De ezt a fellobbanását is a Mester iránti szeretet okozta. Egyébként gyermeki szeretettel kapcsolódott Mestere szívéhez. A IV. evangéliumban is annak a tanítványnak nevezi magát, „akit szeret vala Jézus“ (Ján. 13. r. 23. v.). Az utolsó vacsora alkalmával látjuk szeretetének egész gyöngédségét, mikor aggódó és mégis boldog szeretettel „nyugszik vala Jézus kebelén“ (Ján. 13. r. 23. v.). Hűsége nem tört meg soha; ő egyedül még a kereszt alá is elkísérte Jézust. Az Úr maga is oly nagy bizalommal viseltetett iránta, hogy haldoklása közben reá bízta édesanyját. (Ján. 19. r. 25—27. v.). Nagyon jellemző Jánosra nézve, hogy az üres sírhoz ő érkezett oda először húsvét vasárnapján és ő ismeri fel elsőnek a szeretet megtéveszthetetlen szemével a feltámadott Urat, amint a hajnali szürkületben a parton áll. (Ján. 21. r. 7. v.). Az öskeresztyénség is egyértelműleg a *szeretet* apostolának tartotta őt. Alakja köré legendák fonódtak, melyek mind arról a nagy tiszteletéről tesznek tanubizonyosságot, mellyel az első keresztyének őt körülrajongták. Hosszú életet élt elannyira, hogy az a hit terjedt el róla, hogy nem is hal meg Jézus visszajöveteléig. (Ján. 21. r. 23. v.). Ebben a hosszú életben a hívek Jézus és az emberek iránti szeretetének jutalmát látták. Egyedüli volt az apostolok között, aki nem halt vértanu halált. Jézus mennybemenetele után hűséges társa volt Péternek a jeruzsálemi gyülekezet gondozásában és az *Ap. Csel.* szerint bátor bizonyágtevője és hitvallója Urának. (3—5. rész). A hagyomány szerint Patmos szigetére száműzték, ahol a világ végét Jézus előre megmutatta neki és ezeket a látományokat írta le a „*Mennyei jelenésekről írott könyv*“-ben. Innen kiszabadulva Efezusban élt és ott is halt meg. Mikor már olyan öreg volt, — mondja a legenda — hogy járni nem tudott és már nem is látott, odavitette magát az efezusi templom ajtajába és a kijövőknél folyton azt mondogatta: „Fiaeskaím, szeressétek egymást! Ez tökéletesen elég“ Egyebet sohasem mondott, bárhogyan unszolták is. Alakja tehát úgy áll előttünk és úgy élt a keresztyén köztudatban, mint a szeretet szelid, nagyszívű apostoláé. A IV. evangéliumon kívül, melyről már szövegtünk, neve alatt *3 levél* és a *Mennyei Jelenésekről* írott könyv maradt ránk az Újtestamentumban. *Levelei* teljesen evangéliumának szellemét lehelik. A világ mulandóságát, Isten örökkévaló szeretetét, Jézusban való dicsőséges megjelenését

a szeretet önfeláldozó nagyságát, boldogító voltát hirdetik. „Mi tudjuk, — mondja az apostol — hogy átalmentünk a halálból az életbe, mert szeretjük a mi atyánkfiait“. (I. Ján. 3. r. 14. v.). A *Mennyei jelenésekről írott könyv* az üldözések között keletkezett. Főcélja az, hogy a szorongatott keresztyének el ne csüggedjenek a gonosz napokban. Egy hatalmas, eget, földet betöltő világítélet képei vonulnak el itt szemünk előtt, melyekben a világ megítéltetik és elpusztul, hogy a végén leszálljon a mennyből a „mennyei Jeruzsálem“, az Isten országa, melynek nincs temploma és nincs napja, mivel Isten és a „Bárány“ annak a temploma és világossága. (21. r. 23. v.). Jézus Krisztus a „Bárány“, aki feláldozta magát a világ bűneiért és most a mennyből uralkodik a világ felett. Az anyaszentegyházat egy „napbaöltözött asszony“ alakjában szemlélteti, akit gonosz fenevadak üldöznek, de aki diadalmaskodik a világ felett. Költői képek ruhájában örök vallásos igazságok kincsesháza van benne. Keletkezési ideje Kr. u. a 69. év.

3. A *zsidókhoz írt levél* szerzője ismeretlen. Ő maga mondja, hogy nem volt közvetlen tanítványa Jézusnak. (2. r. 3. v.). Valószínű, hogy Pál apostol környezetében élt. Levelét a Rómabeli zsidó- és pogánykeresztyének gyülekezetéhez írta a 90-es években Kr. u. és erre az indítást szomorú körülmények adták, amelyek kezdték a keresztyénséget veszedelmesen megrendíteni. Ezek a hitellenség, közönyösség, lanyhaság, a földhöz való tapadás voltak, amelyek a keresztyének szívét a láthatatlan világtól, a hit birodalmától elhajlították az érzéki lét felé. Az egész levél hatalmas bizonyoságtétel a *láthatatlan világ* valósága mellett. E láthatatlan világ ura és feje a Krisztus, akit a levél mint tökéletes, igazi főpapot mutat be, aki állatok vére helyett, a maga tiszta és tökéletes életét mutatta be áldozat gyanánt Istennek. Ezzel betöltötte, megvalósította azt a feladatot, amelyet az ótestamentumi főpap az áldozati cselekményekkel csak *jelképezni* tudott, mert az ótestamentumi áldozatok mind csak utalások voltak az egyetlen, igazi áldozatra, a Krisztus halálára, amelynek egyedül van büntőlő ereje. Jézus Krisztus érettünk, bűnös emberekért élt és halt meg. Megalázta magát, a mi földi sorsunkat átélvén, hogy bűneink reászakadjanak és ő szeretetből szenvedje el mindazt a büntetést, melyet mi érdemeltünk volna meg. Ez által lett a mi főpapunkká, aki a mennyei hazába, Istenhez nyitotta meg a mi számunkra az utat. Az *egész földi világnak fel kell emelkednie a mennyei, szellemi,*

örökkévaló világba: ezt hirdeti a levél. A mi bűnös életünknek is át kell alakúlnia tiszta, mennyei életté. Ezt pedig egyedül a hit ereje képes megcselekedni. Hit alatt a levél szerzője a „nem látot-takról való meggyőződést és a reménylett dolgoknak valóságát“ érti (11. r. 1. v.), vagyis azt a bizonyosságot, hogy mi Isten szívében, a világ fundamentumának felvettetése előtt, mint szeretett, tiszta gyermekek éltünk és hogy valamikor újra visszaérkezünk oda, mint megtisztult, szeretett gyermekek. Jézus azért mutatta meg nekünk, hogy ősi rendeltetésünk szerint milyenné kell lennünk, hogy minket bűneinkből kiragadjon. Ő a mi életünk mintája, ő, aki „tegnap és ma és mindörökké ugyanaz“ (13. r. 8. v.).

4. A *Jakab levelét* nem a Jézus közvetlen tanítványa, János testvére írta, hanem a Kr. u. 100—110. évek körül élt kegyes keresztyén férfiú. Pál, mint látni fogjuk, rendkívüli mértékben hangsúlyozta a hit jelentőségét. Némelyek azonban felületesen értették meg az apostolt és a hitet valami egészen elvont meggyőződésnek magyarázták, amely tisztán az elme meghódolása az igazság előtt anélkül, hogy maga után vonná a szív és az élet megszentelődését is. Ez ellen a felületes és veszedelmes bölcsekedés ellen emeli fel szavát a Jakab levele. Örökkévaló igazsága az, hogy „a hit cselekedetek nélkül halott“ (2. r. 17., 20.), vagyis, hogy *az igazi hitből élet támad*, a hitnek egyetlen bizonyossága egy szent, tiszta és nemes élet lehet. *A hit és a szeretet* összefüggenek, egyik a másik nélkül elképzelhetetlen.

5. *Judás apostol levele* rövid, komoly intés, mellyel híveit a hitetlenek és a Krisztus tanítását elfacsaró gonoszok ellen védelmezi. Ezek — mondja — szennyfoltok a ti szeretetvendégségeiteken, tartózkodás nélkül veletek lakmároznak, magokat hizlalják, víztelen, szelektől hányt-vetett fellegek; elhervadt, gyümölcstelen, kétszer meghalt és többől kiszagztatott fák; tengernek megvadult hajjai, a maguk rutságát tájékoztók; tévelygő csillagok, akiknek a sötétség homálya van fentartva örökre“ (12—13. v.). A levél keletkezési ideje a rajzolt állapotokból következtetve a 140. év körül állapítható meg.

3. *Pál apostol.*

1. Az a férfiú, aki Jézus Krisztus evangéliumát az emberiség közkincsévé tette, földi életében nem is ismerte a Mestert, (2. Kor. 5. r. 16. v.) de mint ő maga mondja, minekelőtte a világra született

volna, már arra választotta őt ki Isten, hogy mint a Mester apostola, mind az egész világnak szétvigye az evangélium fáklyáját. Ez a férfiú Pál apostol, eredeti nevén Saulus. Életéről és fáradságos utazásaiban végzett missziójáról elsősorban az *Apostolok Cselekedeteiről* írott könyv szolgáltat történeti adatokat. Jellemét és vallását azonban leghívebben saját *levelei* tükrözik, melyeket az általa alapított gyülekezetek erősítésére, építésére írt. Az Újtestamentumban *négy nagyobb fő levele* és több kisebb levele maradt reánk. A fő levelek közül a *Rómaiakhoz* írott levelet Kr. u. 55. körül küldötte a világ fővárosába, ahová személyesen is készült menni; mintegy előleges tájékoztatásul híveinek a köztük hirdetendő evangélium felől. Még előbb, 52-ben írt egy levelet a Galáczabelieknek, akik a hitről tett bizonyágtételét ellenségei áskálódásai miatt félreértették, 54-ben pedig 2 levelet is küldött a *Korinthusbelieknek*. Ezenkívül a *Thessalonika*-, *Filippi*- és *Efezusbeliekhez*, majd munkatársaikhoz, *Timotheushoz* és *Titushoz*, végre egy szökött rabszolga érdekében egy *Filemon* nevű hívéhez is írt levelet, melyek mind reánk maradtak az Újtestamentumban. Kétségtelen, hogy ezeken kívül még sok levelet küldött mindenfelé szétszórva élő gyülekezeteihez, melyek azonban nem maradtak reánk. De a meglevők is hű tükröl jellemének, küzdelmes életének, gondolatainak, hitének. Az Ap. Csel.-en kívül ezekből a levelekből kell nekünk is összeállítanunk az apostol életének, munkájának és vallásának képét.

2. Pál apostol Kisázsiaiban, Kilikia tartomány Tarsus nevű városában született, amely egyik gócpontja volt a keleti népek és a rómaiak kulturájának. Szülei tehetős emberek voltak, mert apja megszerezte a római polgárjogot (Ap. Csel. 22. r. 28. v.), fiát pedig a szent törvények tanulmányozására Jeruzsálembe tudta küldeni a híres Gamáliel rabbi iskolájába. Pál apostolból (ekkor még Saulusnak hívták) a Gamáliel vezetése mellett, kinek bölcsességéről a Szenirás is bizonyosságot tesz (Ap. Csel. 5. r. 34 - 40. v.), szigorú farizeus lett, aki meg volt róla győződve, hogy a törvény betűszerint való betöltésétől függ népe világuralma és a maga üdvössége. Jézus működése, halála és feltámadása idején távol volt Jeruzsálemtől, csak a keresztyén egyház megalakulása után került vissza oda s mint a törvénytudók általában, kézművességgel foglalkozott sátor- és hajó vitorlavásznat készített.

Itt látta először a feltámadott Krisztusról bizonyosságot tevő keresztyéneket. Amit azonban az első keresztyének hirdettek, hogy

t. i. Jézus a megígért Messiás lenne, az az ő szemében a legnagyobb botrány volt, mert ő úgy tudta, hogy „átkozott, aki fán függ“ (I. Kor. 1. r. 23: v Gal. 3. r. 13. v.). A Messiás az ő hite szerint csak diadalmas király lehetett, Jézusra pedig a legszentebb törvényszék sütötte rá a gyalázat bélyegét, Isten-káromlás hát Messiásnak mondani. Amit pedig Jézusról követői hirdettek, hogy a kereszten ellenségeiért *imádkozott* és hogy *feltámadott*, azt hazugságnak tartotta. Amilyen lelkes hazafi és buzgó farizeus volt Saulus, olyan engesztelhetetlen ellensége lett a keresztyéneknek, akik szerinte Isten-káromlók és botránycsinálók voltak. Bizonyára része volt abban, hogy a keresztyének ellen kitört a véres üldözés. (Ap. Csel. 8. r. 1. v.). Ott volt az István diakónus szörnyű kivégzésénél. Itt azonban a legnagyobb meglepetés érte. Ő azt várta, hogy István kétségbeesve fog könyörögni ellenségeinek, vagy pedig tehetetlenül átkozódik. De egészen más történt. Az első vértanu halódó szemei előtt megnyílt a menny és vonagló ajka arról sutogott, hogy látja a mennyben az Isten Fiát, a feltámadott Krisztust, az utolsó pillanatban pedig térdre emelkedve így imádkozott: „*Uram ne tulajdonítsd nekik e bünt!*“ (Ap. Cs. 7. r. 60. v.). Ez a látvány megingatta a Saulus lelkének egyensúlyát. Elemi erővel tört elő lelkéből az a ránézve szörnyű bizonyosság, hogy csakugyan *élő* hatalom az a Jézus, aki hiveinek *ilyen* erőt tud adni. De ezt az „ösztonszerű“ gondolatot minden erejével el akarta nyomni. (Ap. Cs. 9. r. 5. v.). „Öldökléstől lihegve“ indult Damaszkusba, hogy az ottani keresztyéneket láncre verve hurcolja a törvényszék elé. De lelkében egyre jobban erősödött a belső bizonyosság hangja, hogy a Krisztus él és uralkodik hivei felett. Az ellenségeiért imádkozó, az élő, a hivein uralkodó Jézus felette is diadalt arat, mikor „hirtelen mennyei világosság vette körül“ s ő legyőzve kérdezi: „Uram mit akarsz, hogy cselekedjem?“ Ezzel eldőlt a sorsa, megtért és megkeresztelkedett.

Hosszú időt töltött most magábaszállva, élete hívásán tépelődve, Arábiában. Isten azt a szenvedélyes lelket, mellyel felruházta s mely őt a Krisztus legdühösebb ellenségévé tette, most a Krisztus ügyének szolgálatába állította. Megtört szívvel ismer rá a kegyelemre, mely őt a maga számára kiválasztotta. Lelkében legyőzhetetlen vad támad szörnyű bűnét teljesen helyrehozni. Sarkalja őt az idő rövidsége is, mert mint egész kora, ő is a világ közeli végét, a Krisztus visszajövetelét várta. Csak most látta, hogy milyen rettenetes helyzetben vannak az olyan bűnös lelkek, amilyen ő is volt, a míg

Krisztust nem ismerte. Érezte, hogy azoknak el kell kárhozníok, ha Krisztus evangéliuma el nem jut hozzájuk. Így fogamzott meg lelkében nagyszerű, hősies elhatározása: *az egész világgal megismertetni Jézust és evangéliumát és ez által az egész világnak alkalmat adni a megtérésre.*

A feladat kétszeres súllyal nehezedett Pálra, mert gyöngé testü volt (1. Kor. 15. r. 8. v., 2. Kor. 10. r. 10. v.) és nehéz betegség gyötörte (2. Kor. 12. r. 7—10. v.), de ő kész volt „az egész világot szemétnék állítani, hogy a Krisztust megnyerje (Filipp. 3. r. 7—8. v.). Kétszer is felment Jeruzsálembé, ahol fel ajánlotta szolgálatát az apostoloknak. (Ap. Csel. 9. r. 26. v. 15. r. 1—41. v., Gal. 2. r. 1—10. v.). Mikor aztán látta, hogy az apostolok a zsidók közt akarnak munkálkodni, elhatározta, hogy ő *a pogányok* között fogja hirdetni a Krisztust, minden népek üdvösségére. Előbb Syria nagy városában, Antiokhiában működött, majd innen mintegy 15 évig tartó s három részre oszló missiói körútban bejárta Kisázsia, Görögországot, végre Rómáig jutván, mindenütt elplántálta Jézus Krisztus evangéliumát és ezzel a keresztyénséget az egész világ közkincsévé tette. (45—59. Kr. u.).

Munkájában rendkívüli nehézségekkel kellett megküzdenie. Különösen a zsidók gyűlölete s a keresztyén tévtanítók áskálódása okozott neki sok keserűséget és szenvedést. Nem egyszer szétrombolták megkezdett munkáját, elcsábították híveit, kisebbitették és gyalázták személyét, ellene lázították az embereket, életére törtek. A szenvedések és csalódások között születtek örökbecsű levelei, melyekkel féltett gyülekezeteit óhajtotta megtartani Ura és Mestere számára. Szenvédéseit ő maga minden egyéb leírásnál közvetlenebbül és őszintebben tárja fel e levelekben: „Napokint halál révén állok... Viaskodtam Efezusban a fenevadakkal. (1. Kor. 15. r. 31. v.) „Felette igen, erőnk felett megterhelteünk, úgy, hogy életünk felől is kétségben valánk (II. Kor. 1. r. 8. v.) „Sok szorongatás és szívbeli háborgás közt irtam nektek“. (II. Kor. 2. r. 4. v.) „Az Úr Jézusnak bélyegeit hordozom az én testemben“. (Gal. 6. v. 17. r.) „Sok türesben, nyomorúságban, szükségben, szorongatásban, vereségben, tömlőcben, háborúságban, küzködésben, virrasztásban, böjtölésben“ (II. Kor. 6. r. 5—6. v.). „Krisztus szolgál-e? (t. i. a dicsekedő keresztyének). Én még inkább! Több fáradság, több vereség; több börtön, gyakorta való halálos veszedelem által. A zsidóktól ötször kaptam negyvénét, egy híján. Háromszor neg-

ostoroztak, egyszer megköveztek, háromszor hajótörést szenvedtem, éjet-napot a mélységben töltöttem; gyakorta való utazásban, veszedelemben folyóvizeken, rablók közt, népem között, pogányok között, városban, pusztában, tengeren, hámis atyafiak között, fáradságban és nyomorúságban, gyakorta való virrasztásban, éhségben és szomjúságban, gyakorta való böjtölésben, hidegben és mezitelenségben. Mindezekon kívül van az én naponkénti zaklattatásom, az összes gyülekezetek gondja. Ki beteg, hogy én is beteg ne volnék? Ki botránkozik meg, hogy én is ne égnék?" (II. Kor. 11. r. 23—39. v.). Ezekből a töredezett jajszókból nagy szenvedések sírnak fel, melyeket az apostolnak el kellett viselnie ügyéért. De mindezek egy percig sem csüggesztették el. Csodálatos, emberfeletti hősiességgel és fáradhatatlan kitartással ment városról-városra, hogy bejárja az egész világot Krisztus követségében. Sőt maga mondja, hogy amilyen mértékben romlik az ő „külső” embere, a „belső” olyan mértékben újul napról-napra. (II. Kor. 4. r. 16. v.). Egész életének igazolását adja, midőn az efezusi vénektől halálsejtelmek között búcsúzik, mielőtt Jeruzsálembe indulna: „Semmivelsem gondolok, még az én életem sem drága nekem, csakhogy elvégezhessem az én futásomat örömmel és azt a szolgálatot, melyet vettem az Úr Jézus Krisztustól, hogy bizonyosságot tegyek az Isten kegyelmének evangéliumáról” (Ap. Csel. 20. r. 24. v.). Utolsó útjából visszatérőben Jeruzsálembe ment az apostol, hogy átadja az ottani szegényeknek a széles világon mindenütt gyűjtött alamizsnát. Itt az ellene lázított zsidók megakarták őt ölni s csak a római katonák mentették meg, akik aztán Caesareába vitték Felix helytartóhoz. Itt 2 évig volt fogságban. Levelei által ez alatt is sűrűn érintkezett híveivel és nem szünt meg őket tovább gondozni. Felix utóda, Festus előtt ügyét, mint római polgár, a császárhoz fellebezte s erre Rómába vitték, ahol 2 évig élt és ott is tovább tanított. A Néró-fele üldözés áldozata lett 64-ben. Vele az egész világtörténelemnek egyik leg-hősiesebb, a keresztyénségnek pedig csaknem páratlan nagyságu alakja lépett át az örökkévalóságba. Földi szenvedéseiből a győzhetetlen hit hymnusa zendül ki: „Sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következők, sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény el nem szakíthat minket az Isten szerelmétől, mely vágyón a mi Urunk, Jézus Krisztusban. (Róm. 9. r. 38—39. v.).

3. Há Pál apostol *vallását* akarjuk megismerni, tudnunk kell,

hogy *tanítását* ő nem foglalta össze rendszeresen. Levelei nem elméleti fejtegetések, hanem építő magánlevelek, amelyek egy-egy felmerült kérdést akarnak megvilágítani. Továbbá Pál leveleiben nagyon keveset találunk Jézus Krisztus életének eseményeiből és az ő nyilatkozataiból; ő nem ezeket akarta ismételni, hanem a megfeszített és feltámadott Krisztus hatalmáról akart bizonyóságot tenni. Tanításával és életével azt hirdette, hogy mivé tette őt a megváltó Krisztus és mivé teszi mindazokat, akik a hit által Ő hozzá kapcsolódnak. Vallását életének szem előtt tartásával leveleiből állíthatjuk össze.

Pál, még mint farizeus, az üdvösséget keresté. Az üdvösséget Isten akaratának betöltésében látta. Isten akarat a szent törvények rendszerében állott előtte. Azonban azt tapasztalta, hogy bármennyire látja és érzi is az ember, hogy a törvényben Isten akarat a áll előtte és így az ember legfőbb célja, az üdvösség: mégsem képes azt betölteni, mert a testnek, az érzékiségnek hatalma alatt áll, a test pedig az önzés fészke, a bűn forrása. (Róm. 7. r. 14—23. v.). A test és ezzel a bűn az ember lényegéhez tartozik, amelyet az első embertől, a bűnös Ádámól örököltünk (I. Kor. 15. r. 45—49. v.). Hogy emberek vagyunk, ez azt jelenti, hogy a kárhozat fiai vagyunk. Rajtunk nem segít az, hogy látjuk, tudjuk az Isten akaratát, sőt a törvény, mivel úgy áll szemben velünk, mint követelés, vádol minket, kárhozat és tetézi a bűnt, mert minden rendelkezésével egy-egy új bűnt tesz tudatossá és elbírhatatlan tartozást ró reánk. A bűn eredménye a halál, a kárhozat, amelynek martalékává lesz az egész világ. (Róm. 8. r. 20—22. v.): „Óh én nyomorult ember — kiált fel az apostol —, kicsoda szabadít meg a halálnak testéből?” (Róm. 7. r. 24. v.). Ez nemcsak az ember, hanem az egész teremtett világ jajkiáltása, mert az egész teremtettség „sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését” (Róm. 8. r. 19. v.). A kárhozattól *Isten kegyelme* szabadít meg, aki elküldi egyszerűült fiát, Krisztust, aki a kereszten elszenvedi az egész emberiség bűnének büntetését: átokká, halállá, kárhozattá, bűnhődéssé lesz *érettünk* s ezzel a helyettes elégtétellel kiengeszteli Isten haragját, eléget tesz igazságosságának és kibékít minket Istennel. (II. Kor. 5. r. 18—21. v.). Miután Krisztus áldozata önkényes szeretetből támadt, megszerzi nekünk az igazságosság elismerését Istentől, vagyis megigazít bennünket. Hogy a Krisztus halála a mi békességünk szerzője lett (Koloss. 1. r. 21. v.), azt bizonyítja az ő *feltámadása*. E feltámadás

által lesz a megdicsőült Krisztus egy új, isteni élet hatalmává: *szellemé* (pneuma), mely ellentéte a testnek és isteni lényegénél fogva isteni életet teremt. Mint ahogy a testben Ádám örökösei voltunk, úgy lélekben a Krisztus életének részesei leszünk. De Krisztus csak azokra nézve lett megváltóvá, tehát csak azokban plántál új életet, akik meghalnak a bűnnek, hogy feltámadjanak új életre s Istennek éljenek. (Róm. 6. r. 11. v.), akik tehát újjászületnek a második Ádám, a Szellemi Ember hasonlatosságára. Ennek feltétele a *hit*, vagyis az a képesség, amellyel az ember Krisztust magábfogadja. Teljes bizalom, teljes odaadás, titokzatos egyesülés Ővel, amely egyedül igazít meg Isten előtt. (Gal. 2. r. 20. v., Róm. 3. r. 28. v.). A hit által új élet indul meg az emberben, amelyben az ő-ember megöldököltetik, a test legyőzetik és amilyen mértékben a külső ember megromlik, ugyanolyan mértékben növekszik, épül a belső, szellemi ember, az örökkévaló. (II. Kor. 4. r. 16. v.). A hit által való új életet Pál apostol *istenfiuságnak* nevezi. Ez az élet, amelyet a hit által élünk, Istent *Atyánkká* teszi (Róm. 8. r. 14—16. v.); aki ezt az életet éli, életét Istennek adja át, teljes bizodalommal neki szenteli azt (Róm. 14. r. 8. v.), többé nem önmaga él, hanem a Krisztus él őbenne (Gal. 2. r. 20. v.), részt vesz az ő dicsőséges életében, azt hirdeti e világban. (II. Kor. 4. r. 6. v.). Az ilyen emberre nézve a testi élet csak *múlándó cserépedénye* lesz a belső, igazi életnek (7. v.); a rossz, a fájdalom és szénvedés pedig árvaló, hogy mint Isten *kegyelmi ajándéka*, egyre jobban növelje azt és igen-igen nagy örök dicsőséget szerezzen neki. (8—18. v.) „*Akik az Istent szeretik, azoknak minden javokra van*“ (Róm. 8. r. 28. v.).

Azonban a hit felébredéséhez s ezáltal az istenfiusághoz *Istennek kiválasztó kegyelme kell*. (Róm. 8. r. 29—31. v.). Nem mindenkit választott ki, csak akiket akart, (Róm. 9. r. 18. v.) hogy *kegyelmét* rajtuk megmutassa; másokat pedig a kárhozatban hagyott, hogy azokon *igazsága* beteljék. Azonban a rossz, a bűn és a kárhozat mégis csak ideigvalók, mert Isten végleg meg fogja semmisíteni a bűnt és a halált és végtére is ő lesz minden mindenkben. (I. Kor. 15. r. 25—28. v.). Pál apostol ezt elérte úgy képzelte, hogy ez a végső ítéletben fog megtörténni, amelyet még ő is földi életében megérni remélt. (I. Thess. 4. r. 15. v.). Később ezt az ítéletet a végtelenség, az örökkévalóság távolában képzelte el s a földi halált csak átmenetnek gondolta a Krisztushoz, a dicsőséges

mennyei életbe s sóvárogva beszélt a Krisztushoz való költözködés boldogságáról. (Filipp. 1. r. 21—23. v.).

Pál apostol mindazt, amit a bűnnek való meghalásról, az új életre való feltámadásról, vagyis a hit által Krisztussal való egyesülésről tanított, az *úrvacsora* cselekvényében látta kifejezve. Ez szerint nem valami emlékeztető jelkép, hanem lélekben való valóságos egyesülés a Krisztussal, mindazok számára, akik bűnbánattal és hittel járulnak az Úr asztalához. Aki e feltételek nélkül veszi a szent jegyeket, az vétkezik az Úr teste és vére ellen s kárhozatot eszik és iszik önmagának. (I. Kor. 11. r. 23—29. v.).

Az Úrvacsora közösségében hittel részesedők alkotják Pál szerint az *anyaszentegyházat*, amely a Krisztus teste, tagjai a Krisztus tagjai. (I. Kor. 12. r. 11—27. v.). Mikor Pál azt hirdeti, hogy üdvösség csak az anyaszentegyházban van, akkor nem a látható, földi felekezetekre, egyházakra gondol, hanem azt akarja mondani, hogy csak az üdvözülhet, aki tagja a Krisztusnak, aki egyesül övele a hit által és így benne van Isten láthatatlan egyházában.

Ezt pedig *élettel* kell bizonyítani. A hit és az élet oly szorosán összetartóznak, hogy ami hitből nincsen, bűn az. (Róm. 14. r. 23: v.).

Ő maga a hit életét élte s hiveit táradhatatlanul ösztönzi leveleiben az Isten gyermekeihez méltó életre.

Ime, ezek a vonások alkotják Pál apostol vallását.

4. Pál apostol jelentőségét elsősorban *személyisége* adja meg. Ő az egész világtörténelem egyik legnemesebb személyisége, vallásos hőse. Törékeny testü ember, akit nehéz betegség gyötör, de aki az egyszer megismert igazság felé minden akadályon át legyőzhetően szárnyal és eközben egyfelől a türelem, önmegtagadás, szeretet, másfelől a kitartás, kemény elszántság, a látó szókimondás, a hősi küzdelem minden erényét magában egyesítő hősi ideállá magasodik. Valóban hős ő, mert minden indulata felett királyi hatalommal rendelkezik s minden energiáját csodás erővel egyetlenegy célra koncentrálja: nem akar tudni semmi másról, csak a megfeszített Krisztusról és elvinni a benne megnyert új életeszmenyt a világ minden tájára. Személyiségének örök jelentősége éppen ebben a hősi mivoltában rejlik, *hogy tökéletes ura volt önmagának és tökéletes szolgája a maga eszményének*. Ezért képes Pál századok multán is megragadni és irányítani lelkünket.

Elévülhetetlen érdeme másfelől, *történeti* szempontból az, hogy

azt a váltság és jobb élet után való vágyakozást, mely az ő korában titokzatos vallási cselekményekben, az u. n. mysteriumokban nyilvánult meg, megragadta, a Krisztus személyéhez és művéhez kapcsolta és így örökértékű vallásos és erkölcsi tartalommal töltötte meg és ezzel új irányt jelölt ki az emberi szellem számára. E munkájában felhasználta úgy a zsidó, mint a görög vallásos gondolkodás formáit, de minden átvett elemet szellemivé, nemessé, örökértékűvé tett az evangélium isteni világossága és emberi, átélhető tartalma által. *Mindenesetre Pál volt a leghatalmasabb eszköz Isten kezében az Ő igéjének mind az egész világ számára való elplántálásában.*

A Biblia jelentősége.

A Biblia a keresztyén vallás *történeti okmánya*, forrása, mert csakis belőle lehet megismerni a Jézus életét, személyiségét, tanítását, vallását és így a keresztyén vallást is a maga eredeti tisztaságában.

Reánk, református keresztyénekre nézve azonban ennél nagyobb jelentősége van a Bibliának. Előttünk a világ minden könyvénél becsesebb a Biblia, mert életünk legnagyobb kérdéseire adja meg a feleletet. Nekünk Szentkönyvünk, mert Isten igéje s mint ilyen, hittünk és életünk zsinórmértékéül szolgál.

Mi tudjuk, hogy a Biblia Isten üdvözítő üzenetét hozza a mi számunkra, a bűnös emberek számára; amik megirattak, mi éretünk irattak meg, mert azok által akar az Isten minket magának megnyerni, idvezíteni és dicsőségének eszközeivé tenni.

Megindító dolog a Bibliában végigkísérni azt a küzdelmet, melyet az Isten vív az emberért, hogy a maga számára teremtsen embert magának megnyerje, fiává tegye, dicsőségének osztályosává magasztalja. Már az őstörténetekben megjelenik előttünk az Isten képére teremtett ember a maga bűnrehajló, önző, hálátlan természetével, de Isten után sóvárgó lelkével; kíválnak a nagy tömegből Isten hősei, hogy harcoljanak Isten ellenségeivel. A zsidó nép egész történetén végigvönul ez a harc. A próféták a bűnnek ostromaivá lesznek, magukra veszik a nép bűneinek büntetését is, Istenért és népükért, mert szívük az Isten és nép iránt való kettős szeretetnek tüzeiben ég. Fájdalmas a szívünk, ha ezt a küzdelmet látjuk, mert az igazaknak sikertelen küzdelme és szenvedése bűneinket juttatja eszünkbe és érezzük, hogy az Úr ítélete, melyet a zsidó nép felett

kimondott, örök időknek szóló kijelentés, mely napnál világosabban hirdeti, hogy az a nép, mely az ő körülményei közt Isten népévé nem tud lenni, eljátszotta az élethez való jogát és a sorsa szomorú pusztulás. Vajjon eljön-e az ideje annak, hogy a mi nemzetünk is igazán akar és ha akar, tud is majd az Isten népévé lenni? Mert ha nem akar, vagy nem tud, a sorsa már meg van pecsételve.

De legmegindítóbb Istennek érettünk való tusakodása a Krisztus szenvedéseiben és halálában, melyben Isten szeretetének teljességét tárta fel előttünk, hogy végre ismerje meg az ember az ő atyai szívét és megvetve bűneit, az Isten iránt való szeretet és hála erejével tudja legyőzni önző, bűnös természetét.

Míg ezt a küzdelmet végignéztük, rendre tárultak fel előttünk Isten felséges kijelentései az ő választottjainak életében, míg végül a Názáreti Jézusban előttünk áll a kijelentés a maga tökéletességében. Előttünk áll az Isten, aki tökéletes szeretet, előttünk a bűn, mely az igazat keresztrefeszíti, de önmagát semmisíti meg, előttünk áll végül életünknek igazi, az emberhez egyedül méltó képe a Jézus Krisztusban, az Istenemberben.

Végül az apostolok, különösen Pál apostol életében feltárul előttünk az emberi élet boldogító tapasztalása, hogy mindazok, kik hitükkel Krisztushoz kapcsolódnak, azok átalakulnak az ő hasonlatosságára, Isten gyermekeivé lesznek és diadalt aratva a világ és a halál felett, belenőnek az örökkévalóságba.

Ha őszintén, Isten után vágyakozó szívvel, gondolkozva és elmélyedve olvassuk és tanulmányozzuk a Bibliát s szent tisztelettel és hívő figyelemmel végigkísérjük abban Istennek érettünk vívott harcát és feltárul előttünk az ő kijelentésének gazdagsága, tapasztalni fogjuk, hogy Isten miként újíttja meg lassan-lassan szívünket és életünket, mert az Ő lelke titkon munkálkodik, hogy bennünket szent Fia által magához kapcsoljon és tőle soha semmi, sem élet, sem halál el ne szakaszthasson.

Ebben áll a Biblia jelentősége reánk és minden idők minden emberére nézve.

Táblázat az Újtestamentumhoz. (P. Melhorn után átdolgozva.)

Évtizedek	Királyok és kormányzók Palesztinában				Események	Az újtestamentumi iratok előállása		
	Judea	Gali- lea	Sama- ria	Észak- Peréa, kelet		Tört. könyvek	Levelek	Prófétai könyvek
7.—1. Kr. e.	Hyrkamos (3—40). Antigonus 40—37. Nagy Heródes 37.—4.				63. Kr. e. Pompeius el- fogja Palesztinát.			
1.—4. Kr. u.	Arthab- tus Pillá- tus 26—36	Heró- des	laos	-Anti- pás (Kr. e. 4—34) Kr. u. 39.	Auguszus (30 Kr. e. — 14 Kr. u.) Tiberius (14—37.) Caligula (37—41) róm. császárok uralkodnak. Ker. János fellépése 28 Kr. u. Jézus Krisztus halála, az első ker. egyház. 33. Szentus megter. 35.	Az ősz- evangélium, v. evangeliumok.	50. I. és II. Thess. 52. Gal. 54. I. és II. Kor. 55. Róm. 56—58. Filenon, Kol. 60. körül Filippi.	
5.—6. Kr. u.	Felisz (51—57) II Ag- restus (57—59)			-rippa (50— 100)	Pál apostol missziói mun- kássága Rómába mene- teléig. (35—68.) Az apostoli gyűlés Jeru- zsálemben. 49. Claudius (41—54) és Néro (54—68) császárok uralkodnak, üldözik a kereszténységet. Titus feldúlja Jeruszá- lemet. 70. Galba, Othó, Vitellius (68—69), Vespasianus (69—79), Titus (79—81), Domitianus (81—96), Nerra (96—98), Trajánus (98—117) róm. császárok uralkodnak.		70. Márk ev. 100. körül Lukács ev. és az Ap. Csel.	69. Mennyet- jel.
13.—17. Kr. u.					Az utolsó messiási fel- kelés Bar Kochba vezetése alatt 132—136. Hadrianus (117—136) róm. császár uralkodik.	130. Máté ev. 130—140. Ján. ev.	120. kör. Efész. 140. { I. II., III. Ján. IV. kör. { I. II. Tim. II. Pét.	

TARTALOMJEGYZÉK:

Oldal

A Bibliáról általában	1
-----------------------	---

I. Az Ótestamentum.

1. Az őstörténetek	3
2. Az őstörténetek vallásos jelentősége	7
3. A zsidó nép története	7
4. Részletek a zsidó nép történetéből.....	9
5. A zsidó nép történetének örök jelentősége	15
6. A próféták...	17
7. A próféták jelentősége	25
8. A törvény	25
9. Az Ótestamentum költői könyvei.....	28
Táblázat az Ótestamentumhoz	33

II. Az Újtestamentum.

1. Jézus.

a) Az evangéliumok.....	34
b) Jézus kora	35
c) Jézus kortársai..	37
d) Keresztelő János.....	42
e) Jézus élete	43
f) Jézus vallása	50

2. Az apostolok.

a) Források	54
b) Az apostolok személyisége és munkája. — Az apostoli korszak iratai....	55

3. Pál apostol.

Levelei. Élete. Vallása. Jelentősége	59
A Biblia jelentősége	67
Táblázat az Újtestamentumhoz	69